

VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMO PAGRINDŲ KATEDRA

Vaiva Schoroškienė

Lietuvių kalba ir vaiko kompetencijų ugdymas: tekstas

Metodinė priemonė

*Vilniaus
pedagoginio
universiteto
leidykla*

Vilnius, 2010

UDK 808.82(072)

Sc59

Apsvarstyta Vilniaus pedagoginio universiteto Pedagogikos ir psichologijos fakulteto Ugdymo pagrindų katedros posėdyje 2008 m. lapkričio 10 d. (protokolo Nr. 2), Vilniaus pedagoginio universiteto Pedagogikos ir psichologijos fakulteto tarybos posėdyje 2009 m. gruodžio 3 d. (protokolo Nr. 4) ir rekomenduota spausdinti.

Recenzavo:

doc. dr. Elena Marcelionienė (Vilniaus pedagoginis universitetas)

doc. dr. Regina Rinkauskienė (Vilniaus pedagoginis universitetas)

© Vaiva Schoroškienė, 2010

© Vilniaus pedagoginis universitetas, 2010

ISBN 978-9955-20-545-6

TURINYS

Pratarmė	5
Programa	7
Pagrindinių paskaitų tezės ir dalijamoji medžiaga	9
TEKSTO SAMPRATA LINGVISTIKOJE IR METODIKOJE	9
TEKSTO REIKŠMĖ UGDANT PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ GIMTĄJĄ KALBĄ	12
GRAMATINĖS TEKSTO KATEGORIJOS (TEKSTO POŽYMIAI) IR TEKSTO MOKYMO PRADINĖSE KLASĖSE TURINYS	15
TEKSTO TIPŲ MOKYMAS PRADINĖSE KLASĖSE	23
KŪRYBA IR REPRODUKCIJA KALBOS UGDYMO UŽDUOTYSE	30
RAŠINYS PRADINĖSE KLASĖSE (RAŠYMAS REMIANTIS ĮSPŪDŽIAIS ARBA SUKAUPTA MEDŽIAGA)	34
KŪRYBINĖS KALBOS UGDYMO UŽDUOTYS PRADINĖSE KLASĖSE	42
NEGROŽINIO TEKSTO SKAITYMO MOKYMAS PRADINĖSE KLASĖSE	48
Pratybų užduotys ir literatūra	52
Savarankiško darbo užduotys	67
Literatūra	73

PRATARMĖ

Metodinė priemonė skirta edukologijos (pradinio ugdymo) specialybės studentams, studijuojantiems kursą „Lietuvių kalba ir vaiko kompetencijų ugdymas: tekstas“. Leidinyje pateikiama šio kurso studijoms aktualiausia medžiaga: programa, pagrindinių paskaitų tezės ir dalijamoji medžiaga, pratybų užduotys ir literatūra, savarankiškų darbų užduotys, svarbiausios literatūros sąrašas.

Teksto lingvistikos ir jos mokymo metodikos klausimus nagrinėjantis kursas – viena programos „Lietuvių kalba ir jos ugdymo metodika“ (Marcelionienė, Plentaitė, Salienė, 1998) dalis. Leidinyje siekiama išsaugoti ir plėtoti esmines pirmosios integruoto kalbos ir jos mokymo metodikos programos idėjas. Kadangi teksto mokymo klausimai ypač susiję su pradinių klasių mokinių literatūriniu lavinimu, teksto mokymui skirtas kursas bene labiausiai siejamas su kursu, skirtu tautosakai, vaikų literatūrai ir jos mokymo metodikai.

Leidinyje pateikiama kurso programa – gairės studijuojantiems. Joje derinamos teksto lingvistikos ir jos mokymo metodikos temos. Reikšmingiausios, sudėtingiausios temos nagrinėjamos ir paskaitose, ir pratybose. Dažniau pedagoginėje literatūroje analizuoti klausimai aptariami tik seminaruose.

Vis dar stokojame išsamiai pradinių klasių mokinių kalbos ugdymo metodikos klausimus nagrinėjančių leidinių, tad studijuojantiems pateikiamos pagrindinės reikšmingesnių paskaitų tezės, dalijamoji medžiaga. Dėl leidinio apimties daugiau dėmesio skiriama rečiau pedagoginėje spaudoje aptariamoms temoms ir klausimams. Paskaitų tezes papildo vartojamos sąvokos ir terminai, padedantys studentams tinkamai suprasti išdėstytą medžiagą. Greta siūlomos idėjos diskusijoms. Labiau studentus sudominę klausimai bus panaudoti paskaitose ar seminaruose, kitos temos tiesiog paskatins studijuojančiuosius mąstyti, savarankiškai gilintis į kalbos ugdymą.

Nemaža leidinio dalis skirta pratyboms: pateikiami klausimai ir užduotys, nurodoma reikalinga literatūra. Dalį užduočių studentai atlieka rengdamiesi pratyboms, t. y. savarankiškai studijuodami nurodytą literatūrą. Tuomet pratybose šie klausimai aptariami, apibendrinami. Kitos užduotys atliekamos dėstytojui vadovaujant: dažnai dirbama grupėmis, remiamasi jau aptarta medžiaga. Nemažai dėmesio pratybose skiriama mokymo priemonių analizei, kūrybinėms užduotims.

Leidinyje nurodomos galimos savarankiško darbo užduotys. Aprašomi užduočių tikslai, darbo gairės, reikalavimai ir vertinimas. Išsamiau aptariami paprastai studentams sunkumų ar abejonių keliantys užduočių aspektai.

Leidinio pabaigoje pateikiamas svarbiausios literatūros sąrašas. Jame nurodoma pratyboms reikalinga ir paskaitoms rengtis naudota literatūra, savarankiškomis studijoms aktualūs šaltiniai. Šis literatūros sąrašas naudingas ir studentams, nusprendusiems nagrinėti teksto mokymo klausimus kursiniame ar bakalauro darbe.

PROGRAMA

Teksto samprata lingvistikoje ir metodikoje. Teksto reikšmė ugdant pradinių klasių mokinių gimtąją kalbą pamokoje. Tekstų įvairovė, jų atrankos kalbos ugdymui principai. Gramatinės teksto kategorijos. Teksto mokymo pradinėse klasėse programa (turinys, laukiami mokinių pasiekimai).

Sakytinės ir rašytinės kalbos ypatybės. Pradinių klasių mokinių sakytinės ir rašytinės kalbos ugdymo tikslai, principai, specifika.

Sakinių siejimo tekste būdai ir priemonės. Sakinių siejimo klaidos pradinių klasių mokinių kalboje. Sakinių siejimo gebėjimų lavinimas pradinėse klasėse. Teksto komponavimo ir planavimo mokymas pradinėse klasėse.

Funkciniai kalbos stiliai. Mokinių stiliaus ugdymas pradinėje mokykloje. Negrožinio teksto skaitymo mokymas pradinėse klasėse¹.

Teksto tipai: pasakojimas, aprašymas, samprotavimas. Jų funkcijos kalboje. Pradinių klasių mokinių supažindinimas su teksto tipais (etaipai, seka). Pasakojimo sandara, kalbos ypatybės. Pasakojimo mokymo pradinėse klasėse sistema. Mokinių pasakojimų trūkumai, pagalbos mokiniams būdai ir priemonės. Aprašymo sandara, kalbos ypatybės. Aprašymo mokymas pradinėse klasėse. Mokinių aprašymų trūkumai, pagalbos mokiniams būdai ir priemonės. Samprotavimo sandara, kalbos ypatybės. Mokinių samprotavimų ypatybės. Skatinimas samprotauti pradinėje mokykloje, pagalbos mokiniams būdai.

Produkuotas ir reprodukuotas tekstas. Kūrybos ir reprodukcijos santykis įvairiose kalbos ugdymo užduotyse. Reprodukcinio pobūdžio užduočių paskirtis, pranašumai ir trūkumai. Atpasakojimų rūšys. Atpasakojimo mokymo metodika. Rašinys pradinėje mokykloje (pasiren-

¹ Grožinio teksto skaitymo mokymas aptariamas kurse „Lietuvių kalba ir vaiko kompetencijų ugdymas: tautosaka ir vaikų literatūra“.

gimas, rašymas, redagavimas, vertinimas). Kūrybinių kalbos ugdymo užduočių samprata, paskirtis, įvairovė, naudojimo ypatumai, vertinimo problema.

Teksto mokymo metodikos aktualijos pedagoginėje literatūroje.

PAGRINDINIŲ PASKAITŲ TEZĖS IR DALIJAMOJI MEDŽIAGA

TEKSTO SAMPRATA LINGVISTIKOJE IR METODIKOJE

Siekiant apibrėžti *teksto* sąvoką būtina įvardyti, apie kokią šio žodžio vartojimo sritį kalbama. Apžvelkime, kaip *tekstas* suprantamas kasdienėje kalboje, lingvistikoje ir literatūros filosofijoje.

Tekstas: 1. Rašytinis veikalas, jo dalis ar ištrauka. Pvz., P. Cvirkos raštų tekstas. 2. Žodinė veikalo dalis, skiriant nuo piešinių, brėžinių. 3. Muzikos veikalo žodžiai (DLKŽ, 1972).

Tekstas: 1. Rišlus kalbos darinys. Pvz., apsakymo, diktanto t. 2. Žodinė dalis, skiriant nuo piešinių, brėžinių ir kt. 3. Muzikos kūrinio žodžiai (DLKŽ, 2000).

Tekstas (lot. *textus* – pynė, audinys): 1. Užrašyta kalbos atkarpa. 2. Savo prasme susijusių sakinių visuma. Tekstas gali būti sakytinis arba rašytinis (Lietuvių kalbos enciklopedija, 1999).

Tekstas – sustabdytas kalbos kūrimo procesas, konkretus kūrinys, priklausantis nuo pateikimo normų (Галперин, 1977, p. 554).

Tekstas yra prasmiškai ir gramatiškai tarpusavyje susijusių sakinių virtinė, pasakyta ar parašyta pagal vieną temą (Sirtautas, Grenda, 1988, p. 185).

Tekstas (lot. *textus* – audeklas, pynė) – koku nors būdu išreikšta kalbos ženklų struktūra (Viliūnas, 1998, p. 11).

Tekstas yra kiekvienas sąryšingas ženklų kompleksas – prasminga kalbėti ne tik apie žodinius, bet ir apie vizualinius ar muzikinius tekstus. Tekstas gali būti ir tik žodinis, neužrašytas. Žodinį tekstą išlaiko gyvą jo perteikimo tradicija (Daujotytė, 1998, p. 61).

Tekstas vartojamas kalbant apie literatūros arba kitą kūrinį (nebūtinai kalbinį ar žodinį), neturintį išankstinių nuostatų dėl autonomijos, autoriaus kontrolės, meninės ar estetinės galios ir t. t. Taigi terminu

tekstas bei giminiškais jam šiuolaikiniai kritikai dažnai stengiasi teigti, kad tradicinę skirtį tarp literatūrinio ir neliteratūrinio teksto reikėtų mažiau absoliutinti arba visai jos atsakyti (Hawthorn, 1998, p. 322).

Gimtosios kalbos ugdymo metodikoje teksto samprata pirmiausia aktuali kalbos rišlumui ugdyti: turime skatinti mokinius reikšti mintis tekstu (t. y. pasakoti, išsakyti nuomonę, diskutuoti, dalyvauti pokalbyje). Ugdant pradinių klasių mokinių kalbą ypač reikšmingas teksto požymis – prasmingumas (Marcelionienė, 1992, p. 81).

Dėl pradinių klasių mokinių amžiaus ypatybių (mąstymo, dėmesio) kalbai ugdyti pasitelkiamos analogijos ir vaikui aiškesnė, įprastesnė veikla (ypač piešimas). Todėl pradinėse klasėse nepakanka kalbėti tik apie žodinius tekstus, artėjama prie teksto kaip *kūrinio* sampratos. Tokiai teksto sampratai ypač reikšminga *ženkle* sąvoka. Plg., V klasės mokiniams pateikiamas toks *teksto* aiškinimas: „Tekstą sudaro virtualinė sakinių, kurie vienas su kitu yra susiję“ (Sirtautas, 1995, p. 8–9).

Pradinių klasių mokinių skaitymo ir rašymo įgūdžiai neišlavėję, tad šio amžiaus mokiniams pirmiausia siūlomi jų suvokimo ir raiškos galimybes labiau atitinkantys nežodiniai tekstai. Ypač dažnai žodinis tekstas mokymo priemonėse keičiamas paveikslėlių serija, siužetiniu paveikslu. Nemokantis rašyti vaikas savo sukurtą pasaką paprastai irgi taip „užrašo“, todėl piešinėlį ar paveikslėlių seriją sąlygiškai irgi galėtume vadinti tekstu (pl. žr. Marcelionienė, 1992, p. 78). Šie vizualiniai tekstai – pagrindiniai mokytojo pagalbininkai ugdant pradinių klasių mokinių rišliąją kalbą.

Ženklo sąvoka padeda siekti ugdymo turinio integralumo. Pradinių klasių mokinys I klasės pradžioje mokosi ne tik raidžių (kalbinių ženklų), bet ir natų (muzikiniai ženklai), skaitmenų (matematiniai ženklai). Lygindami įvairius ženklus ir jų darinius mokiniai gilinasi į kiekvieną sritį.

Pradinių klasių mokiniai nemokomi teksto apibrėžimo, bet teksto samprata naudinga mokantis skaityti ir rašyti, nes padeda suprasti *raidės–žodžio–sakinio–teksto* sąsają.

Teksto samprata pradinųjų klasių mokinių kalbos ugdymo metodikoje apibendrinama 1 pav.

Sritis	Pagrindiniai (orientaciniai) požymiai
Lingvistika	<ul style="list-style-type: none"> • darinio rišlumas • naudojami kalbos ženklai (pvz., rašytinės kalbos ženklai)
Metodika	<ul style="list-style-type: none"> • darinio rišlumas (objektyvus, nuo suvokėjo nepriklausantis) • mokiniui prasmingi informaciniai ženklai (pvz.: žodiniai, vaizdiniai, muzikiniai, matematiniai ženklai)
Filosofija	<ul style="list-style-type: none"> • sąlygiškas (nuo suvokėjo priklausantis) darinio rišlumas • informaciniai ženklai (pvz.: žodiniai, vaizdiniai, muzikiniai)

1 pav. Teksto samprata

Vartojamos sąvokos, terminai:

Teksto lingvistika – dar besiformuojanti kalbotyros sritis, tirianti didesnių už sakinį kalbos vienetų sandarą ir sakinių tarpusavio ryšius. Šis mokslas remiasi tuo, kad daugelis sakinio ypatybių yra susijusios su jo aplinka ir gali būti apibūdintos tik atsižvelgiant į platesnį kontekstą. Šiuo atžvilgiu teksto lingvistika tiria sakinių intonaciją ir tokias gramatines bei leksines jų ryšio priemones kaip žodžių tvarka, veiksmažodžio laikų santykiai, jungtukų, dalelyčių, įvardžių vartojimas. <...> Teksto lingvistika stengiasi išvengti teksto kūrimo principus bei jo sandaros vidinius motyvus (Lietuvių kalbos enciklopedija, 1999). Plg., lingvistika – mokslas, tiriantis kalbą (Lietuvių kalbos enciklopedija, 1999).

Metodika (gr. *methodike* – būdų visumos panaudojimo praktika) – pedagogikos disciplina, tirianti atskirų mokomųjų dalykų mokymo turinį, principus, metodus, būdus, taisykles ir formas. Kiekvienas mokymo dalykas turi savo dėstymo metodiką. Metodika susijusi su didaktika – bendrąja mokymo metodika (Jovaiša, 2007).

Diskursas (pranc. *discours* – kalba, kalbos tipas, tekstas) – šneka, šnekos tipas, išplėsta mintis. Tai ypatinga ir subtili kalbinių formų, specialių kontekstų ir kalbančiųjų arba rašančiųjų sąveika. Diskursas susijęs su socialinio bendravimo procesu, kurio dalis yra tekstas. Diskursas apima tekstą, jo interpretaciją įvairiuose kontekstuose (Poškienė, 2004).

Padiskutuokime:

- „Kalba yra kūrybos rezultatas“, – teigia V. Daujotytė (2001, p. 58). Ar pritariate šiam teiginiui? Kodėl?
- Žmogui nepakanka tik žodinės kalbos. Muzika, dailė, matematika – irgi savotiškos kalbos... Ką laikytumėte *raidės, žodžio, sakinio, teksto* analogijomis muzikoje (dailėje...)?

TEKSTO REIKŠMĖ UGDANT PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ GIMTĄJĄ KALBĄ

Teksto reikšmė ugdant pradinių klasių mokinių kalbą nusakoma švietimo dokumentuose:

Kalbinių ugdymo paskirtis – padėti mokiniui įgyti elementaraus raštingumo pagrindus, išsiugdyti elementarius teksto kūrimo ir suvokimo gebėjimus, sukurti prielaidas įgyti ir plėtoti intelektines galias, emociją, dorovinę, socialinę, kultūrinę patirtį (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pradinio ugdymo bendrosios programos, 2008, p. 7).

Bendriausia lietuvių kalbos kaip dalyko paskirtis – išugdyti asmens gebėjimą suvokti, interpretuoti ir kurti įvairių stilių įvairių lygmenų gimtosios kalbos tekstus, išmokyti gimtąja kalba reikšti įvairių gyvenimo patirtį, perimti ir kūrybingai plėtoti įvairiopą tradicinį gimtosios kultūros palikimą (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos, 1997, p. 120).

Gimtosios kalbos ugdymo tikslas:

Atsižvelgiant į mokinio kalbinę, kultūrinę ir socialinę patirtį, padėti jam įgyti komunikavimo ir kultūrinės kompetencijos pradmenis, kurie

sudarytų sąlygas mokomajai ir asmeninei veiklai pradinio ugdymo pakopoje ir prielaidas tolesniam ugdymuisi dalykinėje sistemoje (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pradinio ugdymo bendrosios programos, 2008, p. 84).

Kalbos ugdymas pradinėse klasėse remiasi vaiko kalbine patirtimi ir jo kalbine veikla. Mokomasi to, kas mokiniui yra svarbu, reikšminga, prasminga, todėl daug dėmesio skiriama rišliosios kalbos patyrimui turtinti. Mokiniui kalba yra vientisas reiškiny, todėl kalbos ugdymas neskaidomas į atskiras kalbinės veiklos sritis, gimtosios kalbos pamokoje integruotai ugdomi mokinių skaitymo, rašymo, klausymo ir kalbėjimo gebėjimai.

Pradinių klasių mokinių kalbos ugdymo metodikoje į kalbos sistemą žiūrima kaip į keturis kalbos lygmenis: *tekstas–sakiny–žodis–garsas (raidė)*. (Plg.: teksto lingvistika, sintaksė, morfologija, fonetika.) Šie lygmenys tarpusavyje neatsiejamai susiję, tad siejami ir gimtosios kalbos pamokoje. Pamokos ugdomieji tikslai lemia, kurio lygmens temai pamokoje bus skiriama daugiau dėmesio. Grožinė literatūra laikoma kalbos suvokimo ir vartojimo pagrindu, todėl būtent joje dažniausiai stebimas pasirinktas kalbinis reiškiny, ieškoma pavyzdžių. Kalbinio reiškinio pateikimas kitų kalbos lygmenų kontekste leidžia pradinių klasių mokiniui mokomąją medžiagą pateikti suprantamiau, natūraliau.

Natūralios kalbos išraiška – tekstas, tad būtent šis kalbos lygmuo kalbos ugdymo metodikoje laikomas pradinių klasių mokiniui aiškiausiu, jis yra ir kalbos mokymo, ir literatūrinio lavinimo pamatas. Ši nuostata pirmiausia buvo įgyvendinta E. Marcelionienės ir V. Plentaitės gimtosios kalbos mokymo priemonių komplektuose „Šaltinėlis“ ir „Šaltinis“ (pl. žr. Plentaitė, Marcelionienė, 1997, p. 12–13). Ja vadovaujantis kuriami ir atnaujinti vadovėlių komplektai „Naujasis šaltinis“. Šią nuostatą perėmė ir alternatyvūs vadovėliai.

Pradinių klasių mokiniai su *teksto* sąvoka supažindinami palaipsniui:

1. Supažindinama su tekstų įvairove (tekstai įvairių dalykų pamo- kose, mokinio aplinkoje, vizualinės tekstų įvairovės ir paskirties aptarimas siejamas su kalbos ugdymo(si) motyvacija).
2. Aptariami esminiai ir pradinių klasių mokiniams suprantamiausi teksto požymiai: pavadinimas, autorius, teksto ribos, teksto, žo- džio ir sakinio santykis (remiamasi konkrečiais pavyzdžiais, nau- dojami aktyvaus mokymosi metodai; pvz.: mokiniai ieško vienos serijos paveikslėlių, karmo išspausdintą žodinį tekstą į sakinius, žodžius, raides ir – atvirkščiai – iš jų sudeda tekstą).
3. Įvardijama sąvoka *tekstas*, mokiniai skatinami lyginti tekstą ir pa- vienius sakinius;
4. Sąvoka *tekstas* gilinama aptariant kitus pradinių klasių moki- niams aktualius teksto požymius (pvz.: *tema, pagrindinė mintis, sandara*).

Pastaba: pradinių klasių mokiniams aiškinami tik jų kalbinei veiklai aktualūs teksto požymiai. Sąvokos išsamiau nagrinėjamos aukštesnėse klasėse.

Vartojamos sąvokos, terminai:

Sakinys – mažiausias sąmonės turinio raiškos ir bendravimo (komu- nikacijos) vienetas, turintis gramatiškai nepriklausomą formą (Lietuvių kalbos enciklopedija, 1999).

Žodis – mažiausias reliatyviai savarankiškas kalbos vienetas, kalbė- jime pasireiškiantis izoliuojamosiomis formomis (Lietuvių kalbos enci- klopedija, 1999).

Raidė – rašto sistemos vienetas, žymintis tam tikrą fonemą ar jos variantą (Lietuvių kalbos enciklopedija, 1999).

Terminas – žodis arba žodžių junginys, tiksliai reiškiantis kurią nors mokslo, technikos, meno ar kitos srities sąvoką (Tarptautinių žodžių žo- dynas, 2001).

Sąvoka – kalbos reiškinių požymių visuma, leidžianti atpažinti tą kalbos reiškinių, t. y. išskirti jį iš kitų, jam artimų reiškinių (Salienė, Nauckūnaitė, 2007, p. 11).

Padiskutuokime:

- Kaip suprantate šias B. Normano (2004) mintis: *Tekstą dažnai suprantame kaip pastatą, sudarytą iš smulkesnių kalbos elementų – statybinės medžiagos. Tokiu atveju pastatas dažnai atsiranda anksčiau nei statybinė medžiaga. Viską paaiškina pastebėjimas, jog kalba gimsta iš psichinės, protinės veiklos, t. y. pirmiausia gimsta idėja (mintis, svajonė), kuri skatina veikti – parinkti tinkamą statybinę medžiagą (morfemas) numatomo pastato (teksto) statybai.*
- Tekstas ne visuomet buvo toks reikšmingas kalbos ugdymo pamokose. Kaip, Jūsų manymu, mokytis kalbos lengviau? Įdomiau?

**GRAMATINĖS TEKSTO KATEGORIJOS (TEKSTO POŽYMIAI)
IR TEKSTO MOKYMO PRADINĖSE KLASĖSE TURINYS**

Gramatinės teksto kategorijos – tai požymiai, pagal kuriuos tekstas atskiriamas iš kitų darinių. Pradinių klasių mokiniai anksčiausiai pastebi ir kaip teksto požymį suvokia teksto pavadinimą. (V–VI klasės mokiniams teksto bruožai aiškinami V. Sirtauto, V. V. Sirtauto, J. Sirtautienės leidinyje „Teksto paslaptys“ (1995, p. 48–55.)

Išskiriamos šios gramatinės teksto kategorijos (Галперин, 1977):

1. Informatyvumas.	6. Užbaigtumas.
2. Rišlumas.	7. Teksto pradžia.
3. Teminis bendrumas.	8. Potekstė.
4. Pagrindinė mintis.	9. Retrospekcija ir prospekcija.
5. Struktūra.	10. Pragmatiškumas.

Informatyvumas. Tekstu perduodame tam tikrą informaciją. Ypač informatyvūs dalykiniai tekstai. Pastebima, kad „gerame“ tekste naujos informacijos neturi būti per daug, nes kitaip jį sunku suprasti. Tekstas turi remtis tuo, ką teksto adresatas jau žino.

Teksto informatyvumas kartais dar vadinamas teksto *turiniu*. Šiandien nyksta sąvokų *formos* ir *turinio* perskyra, nes kūrinio forma skaitytojui irgi suteikia informacijos (Viliūnas, 1998, p. 11).

Pradinių klasių mokinių sukurtuose tekstuose kartais būna neaišku, ką autorius norėjo pasakyti, nėra naujos informacijos (rašinys banalus, nuobodus, nėra savų minčių). Nuo I klasės turime skatinti mokinius rašyti ar pasakoti apie tai, kas klausytojams bus nauja ir įdomu, tik tuomet darbas bus informatyvus. (Pvz., papasakoti, kas ypatingo nutiko per atostogas.) Vėliau mokiniai mokomi rinkti medžiagą rašiniui, pranešimui.

Rišlumas (*sąryšingumas*). Rišlus – kuris siejasi, nuoseklus, logiškas (DLKŽ, 2000). Tekstas – rišlus darinys. Jame siejami įvairūs teksto vienetai (struktūrinės teksto dalys, pastraipos, sakiniai). Integruoti visą tekstą (t. y. susieti jo dalis į vientisą darinį) gali ir atskiros detalės, pvz.: pavadinimas, veikėjas).

Mokiniams išvengti teksto rišlumo trūkumų padeda žinios apie teksto struktūrą (elementarios žinios apie pasakojimo struktūrą pateikiamos jau II klasėje, su aprašymo struktūra supažindinama III klasėje). Rišliosios kalbos klaidų dažniau pasitaiko rašytinėje kalboje: pradinių klasių mokiniams sudėtinga susieti sakinius, atskiras teksto (pvz., pasakojimo) dalis. Dažnai šio amžiaus mokiniai sakinius sieja tik grafiškai (t. y. tik sakinius „sudėliodami“ šalia) arba jungtuku *ir*. Mokiniai pratunami persiskaityti savo rašytą tekstą, jį tobulinti (pvz., papildyti, labiau susieti sakinius ar teksto dalis).

Pradinių klasių mokiniams suprasti teksto vienetų siejimo ypatumus padeda įvairios užduotys su paveikslėlių serijomis. Pvz.: skatinkime mokinius sudėlioti serijos paveikslėlius tinkama seka, aptarkime, kas

padėjo paveikslėlių seką suprasti. Užduotis bus sudėtingesnė, jei po kiekvienu paveikslėliu bus ir žodinio teksto dalis. Geriau skaitantiems mokiniams atspausdinkime ir sukarpykime žodinį tekstą, siūlykime rasti tokio teksto dalių seką. Su vyresniais mokiniais aptarkime, kaip teksto dalių seką atpažinome. Svarbu, kad mokiniai suprastų, jog kiekviena teksto dalis turi savo vietą ir yra susijusi su kitomis.

Teminis bendrumas. *Tema* – centrinis kūrinio motyvų derinys (Viliūnas, 1998, p. 18). Tekste gali būti *pagrindinės ir šalutinės temos*, jas atskirti dažniausiai leidžia tam tikri tekstiniai (ar net tarp tekstiniai) pasikartojimai.

Vientisame tekste kiekvienas sakinytis priklauso temai. Tema gali būti suformuluota ir pavadinime (pvz., lietuvių liaudies pasaka „Apie strazdelį, lapę ir varną“). Pavadinime nurodyta tema padeda skaitytojui geriau suprasti tekstą. Pradinių klasių mokinius reikėtų skatinti tuo įsitikinti praktiškai. Pvz., perskaitykite kūrinį mokiniams, nepasakydami jo pavadinimo. Aptarkite, ar viskas buvo aišku. Skaitykite kūrinį dar kartą, jau žinodami pavadinimą. Kas pasikeitė? (pl. žr. Budzinskis, 1990).

Sąvoka *tema* aiškinama pradinėse klasėse. Etapai:

1. *Parengiamasis*. I–II klasėje mokiniai mokomi atsakyti į klausimą „Apie ką pasakoja šis kūrinys?“, sugalvoti tekstui (kūriniui) pavadinimą arba parinkti iš kelių duotų. Dėl menko I–II klasių mokinių raštingumo ypač naudingos įvairios užduotys su paveikslėlių serijomis. Mokykime atpažinti vienos serijos paveikslėlius ir aptarti požymius, kurie padėjo atpažinti; rasti netinkamą serijai paveikslėlį. Aptardami piešinius ir jų serijas mokiniai aptaria veikėjus, veiksmo vietą, veiksmo laiką.
2. *Sąvokos pateikimas*. Aiškinama sąvoka *tema*. (Pvz., E. Marcellionienės, V. Plentaitės „Šaltinyje“ (vadovėlis III klasei, 3 knyga, 2004, p. 73) ši sąvoka pateikiama kartu su sąvoka *pagrindinė kūrinio mintis*.)
3. *Sąvokos įtvirtinimas*. Mokiniais pateikiamos panašios, bet jau sudėtingesnės užduotys, klausime paprastai vartojamas žodis

tema, parenkami sudėtingesni tekstai. Pvz.: Kokia šio kūrinio tema? Kodėl pasakojimas taip pavadintas?

Pradinių klasių mokiniams sunku suvokti temos ribas, todėl reikėtų siūlyti konkrečias, ne itin plačias temas. (Pvz., rašinio pavadinimą „Ruduo“ keiskime į „Rudens darbai“, „Ruduo miške“.) Jausti temos ribas mokinius mokome loginėmis pratybomis. Pvz., aptarkime, kurių pavadinimų pasakojimus dėtume į rinkinį „Ruduo“. Kaip pavadintume rinkinį, jei jame būtų pasakojimai: „Drąsioji ožkelė“, „Mano senelės gaidys“, „Kumeliuko nuotykis“ (pl. žr. Budzinskis, 1990).

Pagrindinė mintis. Tai, kas norima tekstu (pasirinkta tema) pasakyti, laikoma jo pagrindine mintimi. Pagrindinė mintis yra teiginys, apimantis ir temą, ir autoriaus požiūrį į ją (Nauckūnaitė, 2002, p. 61).

Teksto supratimas labai priklauso nuo skaitytojo patirties. Pastebima, kad teksto reikšmė nėra pastovi, ji kinta atsižvelgiant į situaciją, kontekstą. Įžvelgiamos iš kūrinio į kūrinių keliaujančios pastovios temos, simboliai, *motyvai*². Šie *tarptekstiniai pasikartojimai* – savotiška „kultūros atmintis“, jie susiję su kūrinio *kontekstu* ir *potekste* (Viliūnas, 1998, p. 18).

Pagrindinė mintis gali būti suformuluota kartais net pavadinime (pvz., lietuvių liaudies pasaka „Žaizda užgis, žodžio neužmiršiu“), tačiau gali būti ir neišreikšta (suvokiama iš turinio). Tuo atveju pavadinimas padeda skaitytojui pagrindinę mintį suprasti, nurodo skaitymo kryptį. Su pagrindine teksto mintimi susiję ir *paantraštė*, *epigrafas*.

Pradinių klasių mokiniams dėl amžiaus ypatumų ir santykinai nedidelės patirties gana dažnai sudėtinga suprasti ir nusakyti teksto pagrindinę mintį. Todėl svarbu tinkamai parinkti tekstą: jo pagrindinė mintis turi būti aiškiai pasakyta ar įžvelgiama, pradinių klasių mokiniui suprantama. Naudinga, kai pagrindinę mintį reiškiančius sakinius mokinys gali tekste pabraukti, nuspalvinti.

² *Motyvas* – elementarus vaizduojamojo pasaulio vienetas – įvykis, daiktas, situacija (Viliūnas, 1998, p. 18).

Pagrindinę mintį įvardyti pirmiausia prašome klausimu: „Ką, tavo manymu, autorius norėjo pasakyti?“ Mokinių atsakymus dera vertinti labai atsargiai, geranoriškai, nes šio amžiaus mokiniams ne visų tekstų pagrindinė mintis yra aiški, suprantama. Kartais naudinga mokiniui siūlyti pasinaudoti po tekstu pateiktomis patarlėmis. Ne kiekvieno skaitomo teksto pagrindinę mintį ir dera prašyti įvardyti.

Išskiriami sąvokos *pagrindinė mintis* mokymosi pradinėse klasėse etapai:

1. *Parengiamasis*. I–II klasėje mokiniai mokomi atsakyti į klausimą „Ką svarbaus autorius norėjo pasakyti?“ Pateikiami tekstai, kuriuose pagrindinė mintis yra aiškiai pasakyta arba lengvai išvengiama (pvz., didaktiniai M. Valančiaus, P. Mašiotų apsakymai).
2. *Sąvokos pateikimas*. III klasėje aiškinama sąvoka *pagrindinė mintis*. Naudinga pateikti tekstą, kuriame pagrindinė mintis išreiškiama atskiru sakiniu, pvz., pasakėčios. Šį sakinį mokiniams siūloma tekste rasti, pabraukti ar nuspalvinti. (Pvz., E. Marcelionienės, V. Plentaitės „Šaltinyje“ (vadovėlis III klasei, 3 knyga, 2004, p. 73) ši sąvoka pateikiama kartu su sąvoka *tema*.)
3. *Sąvokos įtvirtinimas*. Pateikiami sudėtingesni tekstai, kuriuose pagrindinė mintis nepasakoma tiesiogiai. Mokinio prašoma nuomonę paaiškinti. Pvz.: Kokia šio kūrinio pagrindinė mintis? Kodėl taip manai?

Struktūra. Tekstas – ne atsitiktinė kalbos ženklų seka, o tam tikru būdu organizuota visuma. *Struktūra* – sujungimas, sudėjimas – teksto elementų tarpusavio ryšiai (Viliūnas, 1998, p. 11). Struktūriškumas dažnai laikomas viena esminių teksto savybių.

Bendriausia bet kokio teksto sandara gali būti įsivaizduojama kaip trinarė: *pradžia–dėstymas–pabaiga*. Didelės apimties kūrinio struktūrą galima pavaizduoti gerokai sudėtingesne schema: *sakinys–pastraipa–fragmentas–skyrius–dalis–tomas–knyga (-os)*. Kalbininkai V. Sirtautas, Č. Grenda smulkiausiu teksto vienetu laiko *pilnatį* (teksto *fragmentą*, jį

gali sudaryti kelios pastraipos), o *pastraipą* įvardija kaip „grafinę teksto padalą, padedančią išryškinti mintį“ (Sirtautas, Grenda, 1988, p. 186).

Teksto struktūra (arba jos nebuvimas) suteikia papildomos informacijos analizuojant tekstą. Tuomet svarbu žvelgti į teksto visumą ir į struktūros elementus paeiliui, vis grįžtant. Taip išsiaiškinama, kokius prasminius akcentus siūlo struktūros elementai. Pvz.: Ką man sako ne-tradiciniai eilėraščio posmai arba jų nebuvimas? Literatūrologai pastebi, kad modernioji literatūra ieško savitos struktūros, tad pagal ją ir turi būti analizuojami modernūs tekstai.

Teksto struktūra priklauso nuo teksto paskirties, tikslų (siekiu papasakoti, aprašyti, įtikinti). Paprastai skiriami trys teksto tipai: *pasakojimas, aprašymas, samprotavimas*. Pradinio ugdymo bendrosiose programose (2008) numatoma, kad pradinėse klasėse yra mokoma pasakojamojo ir aprašomojo teksto sandaros (pl. žr. skyrių *Teksto tipų mokymas pradinėse klasėse*)

Teksto pradžia. Teksto pradžioje išryškėja tema. „Pradžia įvesdina į kūrinio pasaulį, situaciją, kurių prasmės akcentai dar nėra visiškai aiškūs“ (Viliūnas, 1998, p. 21). Duoda skaitytojui skaitymo „kodą“. Paprastai pradžioje nusakoma veiksmo vieta, laikas, pristatomas veikėjas.

Pradinių klasių mokinius mokome pasakojimą pradėti ne nuo pagrindinio įvykio, o nuo jam suprasti svarbios informacijos. Skatiname pagalvoti, ką skaitytojas turėtų žinoti, kad pasakojimą tinkamai suprastų. Galime prašyti įsivaizduoti, kad pasakoja seniai nematytam ar mažai pažįstamam žmogui – tuomet reikia paaiškinti situaciją, laiką, vietą. Atkreipiame mokinių dėmesį į liaudiškųjų pasakų pradžias. Naudinga pateikti įdomesnių, retesnių pradžių pavyzdžių iš vaikų literatūros (pvz., literatūrinių pasakų, apsakymų).

Užbaigtumas. Kiekvienas tekstas turi ribas (teksto pradžią ir pabaigą). Tas ribas tekste beveik visada nurodo specialūs grafiniai arba žodinės kalbos ženklai. (Tokie ženklai skiria ne tik vieną tekstą nuo kito, bet ir gali nurodyti teksto dalių ribas.) Kalbotyrininkai pastebi, kad seniau-

sių tekstų ribų ženklais gali būti laikomi, pvz., molinių lentelių, ant kurių buvo rašoma, kraštai. Šiandenių teksto ribų ženklais gali būti laikomas knygos viršelis, titulinis lapas, šriftu išskiriama antraštė, data dienoraštyje, kreipinys laiško ar rašto pradžioje, specialiai išryškintos raidės ar kitokie ženklai, specialūs žodžiai ar posakiai, stereotipiniai pasakymai. Pvz.: teksto pabaigos ženklu laikytinas autorystės nurodymas ar specialus ženkliukas straipsnio pabaigoje, atsisveikinimas ar parašas laiško pabaigoje ir pan.

Teksto pabaiga turi savo paskirtį. „Pabaiga interpretuoja situaciją, o kartu ir visą pasaulį, kurį neišvengiamai modeliuoja kiekvienas meninis tekstas“ (Viliūnas, 1998, p. 21).

Pradinių klasių mokiniai jaučia, jog tekstą dera užbaigti, todėl rašydami dažnai pabaigoje parašo žodį „viskas“. Mokinius skatiname mąstyti, kam kūriniai reikalinga pabaiga, kaip ją atpažįstame (pvz.: kaip atpažįstame animacinio filmo pabaigą? kam ji reikalinga?) Dėmesį atkreipiame į liaudiškųjų pasakų pabaigas (pvz., pasikartojančias stebuklinių pasakų pabaigų „formules“). Naudinga mokiniams pateikti įdomesnių, originalesnių pabaigų pavyzdžių iš literatūrinių pasakų ar apsakymų³. Mokomės pabaigą žymintį žodį pakeisti sakiniu ar keliais sakiniais (pastraipa).

Potekstė. Teksto reikšmė negali būti apibrėžiama kaip visų teksto sakinių reikšmių suma. Prasminga kalbėti apie teksto „gilumą“. Giluminiai teksto klodai svarbūs meniniame tekste. Potekstės „perskaitymas“ priklauso ir nuo skaitytojo lūkesčių, nuostatų. Potekstė labai susijusi su teksto analize ir interpretacija. Teksto potekstę „perskaityti“ reikia mokyti. Pradinėje mokykloje tokie tekstai retesni.

Retrospekcija ir prospekcija. Tekste gali būti galimybė „žvilgtelėti“ į praeitį ar ateitį, pvz.: „Jis dar nežinojo, kad ateity...“ Analizuojant tekstą verta susimąstyti, kodėl autorius skaitytojui tai pasako, ką toks

³ Pvz., V. Misevičiaus knygos „Danukas Dunduliukas“ (1989, p. 95) skyrius „Kepurė kepurei nelygu“.

„žvilgtelėjimas“ pakeičia. Pradinių klasių mokiniams siūlomi tekstai paprastesni, tad juose tokia galimybė reta.

Pragmatiškumas. Tekstas turi savo paskirtį. Aiškiausia informacinių tekstų paskirtis. Žinodami teksto paskirtį geriau jį suprantame. Grožinio teksto paskirtį suprasti padeda jo *kontekstas*. Pvz., autoriaus pasisakymas apie kūrinio atsiradimo motyvus, aplinkybes padeda suprasti kūrinio pagrindinę mintį.

Pradinių klasių mokinius skatiname mąstyti apie teksto skaitymo ir teksto kūrimo motyvus. Pvz.: Kodėl šį tekstą skaitau? (Ieškau informacijos, žaviuosi išmone.) Kodėl tekstą kuriu? (Noriu perteikti informaciją, noriu atkreipti skaitytojo dėmesį į problemą, sujaudinti, noriu save išreikšti...)

Teksto požymių reikšmingumas priklauso nuo konkrečių tekstų. Teksto požymiai gali būti skirstomi ir formaliai:

- semantiniai (turinio, prasmės): informatyvumas, tematinis bendrumas, tikslingumas, gilumas, pragmatiškumas, prospekcija, retrospekcija;
- struktūriniai (formos): pvz.: rišlumas, nuoseklumas, užbaigtumas, struktūriškumas (Галперин, 1977).

Vartojamos sąvokos, terminai:

Sintaksinė pilnatis – smulčiausias semantinis teksto vienetas, apimantis vieną mikrotemą (Sirtautas, Grenda, 1988, p. 186).

Pastraipa – tai grafinė teksto padala, padedanti paryškinti mintį (Sirtautas, Grenda, 1988, p. 186).

Paanrašė – antrinė antraštė (DLKŽ, 2000).

Epigrafas – posakis, trumpa kito autoriaus kūrinio citata, pateikta prieš literatūros kūrinį arba jo dalį kaip įžanga. Juo autorius nusako savo kūrinio pagrindinę mintį (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001).

Analizė – visumos skaidymas į dalis tiriamaisiais tikslais (Hawthorn, 1998).

Interpretacija – teksto susiejimas su kontekstais, reikšmės suradimo, priskyrimo, išplėtojimo procedūra (Viliūnas, 1998, p. 12).

Padiskutuokime:

- Kurie teksto požymiai, Jūsų manymu, yra labiausiai pastebimi, suprantamiausi pradinių klasių mokiniui?
- Kaip suprantate teksto *tarptekstualumą*? Kokias teksto sąveikas su kitais tekstais formos dažniausiai pastebite? Kokias pastebite šio reiškinio teigiamas ir neigiamas ypatybes?

TEKSTO TIPŲ MOKYMAS PRADINĖSE KLASĖSE

Pagal savo struktūrą ir komunikacinę paskirtį tekstai skirstomi į:

- *pasakojimus* (tokiuose tekstuose pasakoma, kas atsitiko, dominuoja įvykis);
- *aprašymus* (žodžiais kuriamas pasirinkto objekto paveikslas);
- *samprotavimus* (aiškinama, įrodinėjama).

Kiekvieno teksto tipo mokymo eiga:

- 1) pateikiami (klausomasi, skaitoma, o vėliau ir analizuojama) atitinkamo tipo tekstų pavyzdžiai;
- 2) siūloma kurti atitinkamo tipo tekstus pagal pavyzdį (nesinaudojant teorinėmis žiniomis);
- 3) aiškinama atitinkamo tipo tekstų sandara (t. y. pateikiamos elementarios žinios);
- 4) mokoma kurti atitinkamo tipo tekstus remiantis teorinėmis žiniomis;
- 5) skatinama turimas žinias ir patirtį kūrybiškai pritaikyti kuriant atitinkamo tipo tekstus (šiuo etape paprastai susiejamas skirtingų tipų tekstų mokymas).

Pasakojimo mokymas pradinėse klasėse

Pasakojimas – tai tekstas, kuriame pasakoma, kas atsitiko. Pasakojime nusakoma įvykis (įvykiai), veikėjas (veikėjai), įvykio aplinkybės (vieta, laikas, priežastys).

Pasakojimas laikomas pradinių klasių mokiniui įdomiausiu, suprantamiausiu teksto tipu, todėl jo mokoma anksčiausiai. Kadangi pasakojime svarbu įvykiai, jų seka, pradinių klasių mokiniams pasakoti padeda paveikslėlių serija, veiksmo žodžių grandinė, o vėliau – planas.

I klasėje pasakojama daugiausia žodžiu, teorinių žinių nepateikiama. Dažnai pasakojama pagal paveikslėlių seriją. Daug dėmesio skiriama pasakai (fantastiniam pasakojimui). Svarbi pasakojimo motyvacija, todėl mokiniai skatinami pasakoti savaitgalio ar atostogų įspūdžius. Akcentuojama, kad pasakojame ypatingus, ne visus ir ne kasdien įvykstančius įvykius. Skatiname pasakoti išraiškingai. Mokiniai mokome ne tik pasakoti, bet ir klausytis draugų pasakojimų.

I klasės mokiniai skatinami kuo anksčiau pradėti pasakoti raštu. Kol rašymo įgūdžiai menki, užrašais siūloma papildyti savo piešinius, paveikslėlių serijas (pvz.: įrašyti veikėjų kalbą, kurti užrašus po paveikslėliais). Pramokus rašyti rašomi kolektyviniai ir individualūs rašiniai mokiniams įdomiomis temomis.

II klasėje toliau turtinama mokinių patirtis: pateikiama įvairesnių pasakojimų (pvz.: liaudiškųjų ir autorinių pasakų, eiliuotų pasakojimų). Aptariami tikrovės ir išmonės elementai pasakojimuose, siūloma klausytis ir kurti fantastinius pasakojimus. Atkreipiamas dėmesys į kūrinio pagrindinę mintį (išsakytą pavadinime ir pačiame tekste; nevertojant termino), nuotaiką.

II klasės mokiniai mokomi trinarės pasakojimo struktūros (*Kaip viskas prasidėjo? Kas atsitiko? Kaip viskas baigėsi?*). Pasakojime akcentuojami veiksmo žodžiai, mokoma sudaryti veiksmo žodžių grandinę, ja remtis atpasakojant. Vėliau mokomasi planuoti pasakojimą, planu remtis atpasakojant.

Jauniausiems pradinukams sudėtinga pasakoti nuosekliai, todėl naudojamos įvairios pagalbinės priemonės (pvz.: tekstas-pavyzdys, paveikslėlių serija, pasakojime naudotini žodžiai, pasakojimo pradžia). Pirmieji rašytiniai pasakojimai naudojami rašinio rašymo tvarkai paaikškinti. II klasėje mokiniai skatinami vengti pasikartojančių žodžių (pvz., keičiame *pelytė – ji*).

III klasėje skaitomi ilgesni ir sudėtingesni pasakojimai. Mokiniai skatinami mąstyti apie pasakojimo *adresatą* (*kam, kada, kodėl, kur pasakojate?*), mokosi į jį atsižvelgti. Mokiniai raginami pasakoti savitai, stengtis sudominti klausytojus (pvz.: pasakoti pirmu asmeniu, naudoti *dialogą*). III klasėje daugiau dėmesio skiriama *įvykio (įvykių) raidai, pasakojimo temai ir pagrindinei minčiai*.

IV klasėje toliau tobulinami mokinių pasakojimo raštu ir žodžiu įgūdžiai, mokoma į pasakojimą įterpti aprašymą ar jo elementų.

Pasakojimo mokymo pradinėse klasėse eiga apibendrinama 2 pav.

Aprašymo mokymas pradinėse klasėse

Aprašymas – tai tekstas, kuriame žodžiais piešiamas pasirinkto objekto paveikslas. Tokio teksto tikslas – kad klausytojas ar skaitytojas kuo tiksliau įsivaizduotų tai, ką autorius matė ar įsivaizdavo.

Numatoma bendra aprašymo mokymo kryptis:

1. *Aprašymas pagal objekto paveikslą ar daiktą*. Kurdamas aprašymą mokinys remiasi tuo, ką jaučia – mato, liečia, užuodžia aprašomą objektą. Objekto paveikslas dalies jo požymių (pvz.: skonio, kvapo) neperteikia. Pvz.: obuolio aprašymas turint tikrą obuolį ir turint obuolio paveikslą.
2. *Aprašymas iš asmeninės patirties*. Kurdamas aprašymą mokinys objekto nemato, remiasi patirtimi, tad požymius turi prisiminti.
3. *Išgalvoti aprašymai*. Kurdamas aprašymą mokinys turi pirmiausia sugalvoti (aiškiai įsivaizduoti) aprašomą objektą. Tokia užduotis

Akcentuojami pasakojimo elementai	Ugdomosios veiklos akcentai
<p>VEIKĖJAS + VEIKSMAS (ĮVYKIS)</p>	<p>Pasakojimas pagal pavyzdį</p>
<p>VEIKĖJAS + VEIKSMAS (ĮVYKIS) + VEIKSMO (ĮVYKIO) APLINKYBĖS (VIETA, LAIKAS, PRIEŽASTYS)</p>	<p>Pasakojimas pagal trinarę pasakojimo struktūrą:</p> <p>KAIP VISKAS PRASIDĖJO?</p> <p>↓</p> <p>KAS ATŠITIKO?</p> <p>↓</p> <p>KUO ĮVYKIS PASIBAIGĖ?</p>
<p>VEIKĖJAS + ĮVYKIO RAIDA (ĮVYKIŲ GRANDINĖ) + VEIKSMO (ĮVYKIO) APLINKYBĖS</p>	<p>Pasakojimas nusakant įvykio raidą</p> <p>KAIP VISKAS PRASIDĖJO?</p> <p>↓</p> <p>KAIP VISKAS VYKO?</p> <p>□ → □ → □</p> <p>↓</p> <p>KUO VISKAS PASIBAIGĖ?</p>

2 pav. Pasakojimo mokymas pradinėse klasėse

pradinių klasių mokiniams yra gana sudėtinga, todėl ją naudinga skaidyti į dalis. Pvz.: pirmiausia prašome mokinius įsivaizduoti išgalvotą veikėją ir jį nupiešti, o tik po to jį aprašyti.

Mokant aprašymo pradinėse klasėse būtina atsižvelgti į aprašomo objekto sudėtingumą. Specifinių ypatybių turi gyvūno, daikto, augalo, aplinkos, žmogaus aprašymas.

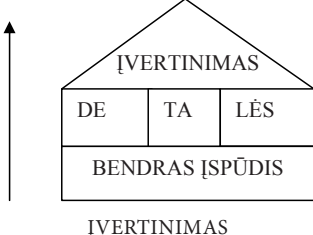
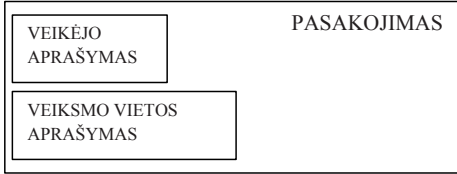
I klasėje mokiniai skatinami apibūdinti geriausiai jiems žinomus, patinkančius objektus: mėgstamą (atsineštą) žaislą, naminį gyvūną, šeimos narius. Kad būtų lengviau, naudinga mokiniams pasiūlyti atsinešti į klasę žaisliuką, naminio gyvūno ar šeimos narių nuotraukų. Mokiniams naudinga išgirsti aprašymo pavyzdžių. Pvz., mokytojas pirmiausia papasakoja mokiniams apie savo augintinį. Mokiniams pramokus rašyti rašomi pirmieji aprašymai.

II klasėje daugiau dėmesio skiriama meninio bei dalykinio aprašymo pavyzdžiams, į pasakojimą įterptiems aprašymams. Mokiniai jau geriau rašo, tad rašytiniuose aprašymuose jie skatinami panaudoti pateiktus vaizdingesnius žodžius, sinonimus, palyginimus. Pvz.: mokiniai mokosi aprašyti save, šeimos narius. II klasės pabaigoje mokiniai mokosi įterpti aprašymo detalių į pasakojimą, tad pasakojimo ir aprašymo mokymas siejamas.

III klasėje mokiniai susipažįsta su aprašymo sandara, aprašymo motyvais. Skaitomi ir kuriami įvairesni, sudėtingesni aprašymai. Pvz., atkreipiamas dėmesys, jog ir mįslė – objekto aprašymas. Jos menamos, kuriamos.

IV klasėje daugiausia dėmesio skiriama aprašymo reikšmei pasakojime. IV klasės pabaigoje mokiniai turi gebėti tikslingai aprašyti gyvūną, daiktą, įterpti aprašymą į pasakojimą.

Pradinių klasių mokiniai aprašydami įvairius objektus dažniausiai remiasi tik regimosiomis detalėmis, objekto detales pateikia nenuosekliai. Pradinių klasių mokiniams dažnai sudėtinga parinkti tikslų vaizdingą žodį.

<p>Mokomosios medžiagos akcentai (Aprašomi objektai, akcentuojamos aprašymo dalys)</p>	<p>Ugdomosios veiklos akcentai</p>
<p>GERAI ŽINOMO OBJEKTO (daikto, gyvūno, gerai pažįstamo žmogaus) APRAŠYMAS:</p> <p>BENDRAS ĮSPŪDIS (objektas įvardijamas) + DETALĖS (keletas ryškiausių)</p>	<p>Aprašymas pagal pavyzdį</p>
<p>DAIKTO, GYVŪNO, AUGALO, ŽMOGAUS subjektyvus ir objektyvus APRAŠYMAS: BENDRAS ĮSPŪDIS + DETALĖS (įvairiais žmogaus jutimais pagrįstos, pateikiamos pasirinkta tvarka)</p>	<p>Dalykinis ir meninis aprašymas pagal pavyzdį (objektas įvardijamas ir nusakomos bent kelios detalės)</p>
<p>DAIKTO, GYVŪNO, AUGALO, ŽMOGAUS, APLINKOS subjektyvus ir objektyvus APRAŠYMAS:</p>	<p>Aprašymas pagal trinarę aprašymo struktūrą:</p>
	<p>Aprašymas pasakojime</p>

3 pav. Aprašymo mokymas pradinėse klasėse

Pradinių klasių mokinių samprotavimo gebėjimų ugdymas

Samprotavimas – tai tekstas, kuriame aiškinama, įrodinėjama.

Pradinių klasių mokiniams nepateikiama teorinė medžiaga apie samprotavimą. Mokinius pratiname ir skatiname samprotauti: siūlome reikšti nuomonę, svarstyti, skatiname atsakyti į klausimą „kodėl?“ Tuo tikslu naudojami pamokose skaitomi tekstai, savarankiškai skaityti kūriniai, mokyklos ar klasės aktualijos. Samprotauti mokinius skatiname per įvairių dalykų pamokas.

Pradinių klasių mokytojo darbo kryptys:

- *Mokinius skatiname samprotauti.* (Sudarome įvairių situacijų pasisakyti, reikšti nuomonę, padrąsiname kalbėti, parodome, kad mokinio nuomonė yra įdomi ir vertinga.)
- *Padedame samprotauti.* (Siūlome samprotauti pagal pavyzdį, pateikiame sakinių konstrukcijų pavyzdžių, supažindiname su elementariais „minčių tvarkymo būdais“.)

I–II klasės mokinius skatiname reikšti nuomonę, padrąsiname, mokytojas atsakyti į klausimą „kodėl?“ Šio amžiaus mokinių samprotavimai paprastai yra labai trumpi – vos keli sakiniai. Todėl mokiniams naudinga siūlyti samprotauti pagal pavyzdį, išgirsti įvairesnių samprotavimo pavyzdžių.

III–IV klasės mokinių prašome ne tik pasakyti nuomonę, bet ir argumentuoti, remtis savo patirtimi ar tekste pateiktomis mintimis, turimomis dalykinėmis žiniomis. Mokome pateikti mintis tam tikra tvarka: pateikiame sakinių konstrukcijų pavyzdžių, supažindiname su elementariais „minčių tvarkymo būdais“ (pvz.: „minčių lietuimi“, „minčių žemėlapiu“).

Vartojamos sąvokos, terminai:

Kritinis mąstymas – tai disciplinuotas, logiškas įvairias žmogaus protinės veiklos sritis persmelkiantis procesas, pasireiškiantis aktyvia

informacijos analize, vertinimu, interpretavimu, savo mąstymo kontrole ir interpretavimu (Rimkutė, 2007, p. 36).

Tezė: 1. Teiginys, kurio teisingumas įrodinėjamas. 2. Glaustai išdėstyti pagrindiniai pranešimo, paskaitos ar kt. teiginiai (DLKŽ, 2000).

Argumentas – pagrindžiantis ką teiginys (DLKŽ, 2000).

Padiskutuokime

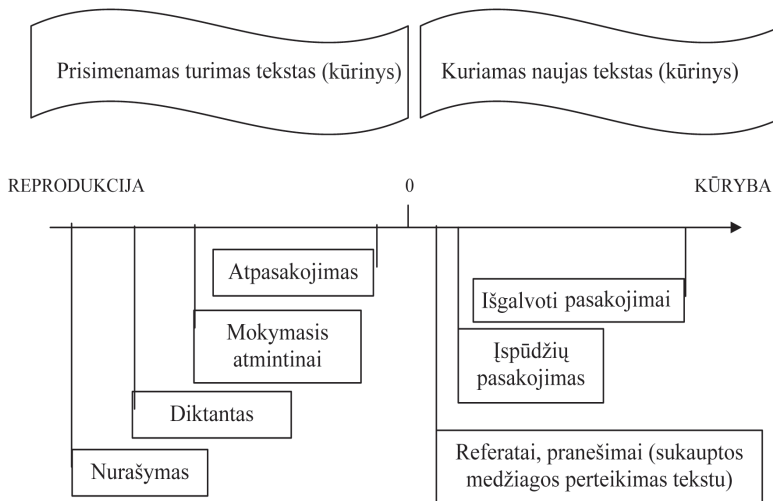
- Kokia aplinka pradinių klasių mokinių skatina samprotauti? Kokius reikalavimus šiai aplinkai vadintumėte būtinais, o kuriuos – pa-geidaujama? Kas Jus skatina samprotauti?

KŪRYBA IR REPRODUKCIJA KALBOS UGDYMO UŽDUOTYSE

Pradėjus rūpintis asmenybės, gebančios savarankiškai reikšti mintis, ugdymu, pradinės mokyklos kalbos ugdymo metodikoje užduotis imta skirstyti atsižvelgiant į mokinio kuriamo teksto originalumą. Pvz., M. Vasiliausko metodikoje (1924, p. 101) skiriama „reprodukcinė“ ir „kuriamoji“ vaizduotė, mokinių rašinėliai suskirstyti į „atgaminamuosius, pamėgdžiojamuosius ir savaimingus“. Kūrybos ir reprodukcijos elementų santykis įvairiose kalbos ugdymo užduotyse aktualus ir šian-dien – tai skatina mąstyti apie mokiniams siūlomų užduočių paskirtį, mokomųjų kalbos ugdymo ir asmenybės ugdymo tikslų dermę.

Daugiau reprodukcijos elementų turinčios užduotys ypač reikšmin-gos buvo sovietiniu laikotarpiu. Šiandienėje kalbos ugdymo metodikoje daugiau dėmesio skiriama mokinių minčių raiškai, kūrybingos asme-nybės ugdymui. Reprodukcinio pobūdžio užduočių neatsisakoma, bet daugiau dėmesio skiriama motyvacijai: mokiniams turi būti aišku, ko-dėl jis turi prisiminti kitų žmonių mintis, tekstus, juos nurašyti ar mo-kytis atmintinai.

Visose kalbos ugdymo užduotyse yra kūrybos ir reprodukcijos ele-mentų. Skiriasi šių elementų santykis (žr. 4 pav.).

4 pav. Kūryba ir reprodukcija kalbos ugdymo užduotyse

Daugiausia reprodukcijos elementų turi užduotys, skatinančios mokinį prisiminti duoto (skaityto ar girdėto) teksto turinį ir formą. Pvz., nurašydamas tekstą, rašydamas diktantą ar mokydamasis tekstą atmintinai mokinys stengiasi tiksliai prisiminti ne tik tai, kas tekste pasakyta, bet ir kokiais žodžiais tai pasakyta. Tokias užduotis įprasta vadinti *reprodukcinio pobūdžio užduotimis*. Jos reikšmingos rašymo įgūdžiams lavinti (pvz., nurašymas), rašybai ir skyrybai mokyti (pvz., diktantai). Reprodukcinio pobūdžio užduotis naudinga susieti ir su teksto mokymu. Pvz., mokydami pirmokus nurašyti eilėraščių (o ne vien žodžius, sakinius) ne tik lavinsime jo rašymo įgūdžius, bet ir skatinsime pastebėti vizualinius poezijos teksto ypatumus.

Mažiau reprodukcijos elementų turi užduotys, skatinančios mokinį skaityto ar girdėto teksto turinį perteikti savaip. Pvz., atpasakodamas mokinys stengiasi prisiminti tai, kas tekste pasakyta, bet perteikia tai savais žodžiais. Tokios užduotys skatina mokinius susitelkti į minties raišką.

Daugiau kūrybos nei reprodukcijos elementų turi užduotys, kurios mokinį skatina kurti naują tekstą (žr. 4 pav.). Tokios užduotys pedagoginėje literatūroje vadinamos *kūrybinėmis užduotimis*. Šias užduotis savo ruožtu galima būtų skirstyti į dar smulkesnes grupes.

Iš kūrybinių užduočių kiek daugiau reprodukcijos elementų turi užduotys, kai mokinys kuria naują tekstą remdamasis sukaupta medžiaga, paprastai ne vienu duotu (skaitytu ar girdėtu) tekstu. Tokia užduotis turi panašumų su atpasakojimu – kurdamas naują tekstą mokinys savaip perteikia skirtinguose tekstuose rastą informaciją (turinį). Vis dėlto ši užduotis jau gerokai sudėtingesnė už atpasakojimą: mokinys turi pats numatyti teksto apimtį, turinį, struktūrą.

Iš visų kalbos ugdymo užduočių daugiausia kūrybos elementų turi užduotys, skatinančios mokinius sukurti naują tekstą remiantis patirtimi (pvz., papasakoti apie kelionę į Trakus) arba išmone (pvz., sukurti pasakojimą apie kelionę į Mėnulį). Pirmuoju atveju prisimenama įvairiais jautimais sukaupta informacija (pvz.: ką kelionėje mačiau? ką girdėjau?), o antruoju – patirtimi naudojama lyg nejučia.

Įvertinti, kiek kalbos ugdymo užduotyse yra kūrybos ir reprodukcijos, aktualu siekiant ugdyti kūrybingą asmenybę, puoselėti pradinių klasių mokinių norą kurti. Planuojant gimtosios kalbos pamokas būtina atsižvelgti į mokiniams siūlomos veiklos pobūdį: net I klasės mokinių kalbos ugdymo pamokose turi būti skiriama laiko mokinių saviraiškai ir kūrybai. 4 pav. nurodytos tik dažnesnės kalbos ugdymo užduotys. Be to, jos turi variantų, kuriuose savo ruožtu kūrybos ir reprodukcijos santykis skiriasi. Plg.: *smulkusis, atrenkamasis ir glaustasis atpasakojimas*.

Atpasakojimas pradinėse klasėse

Teksto sudarymo gebėjimams ugdyti aktualūs *atpasakojimai* – teksto turinio atkūrimas savais žodžiais.

Pradinių klasių mokiniams atpasakoti tinka ne visi tekstai: parenkant būtina atsižvelgti į teksto apimtį, turinį, stilių. Kasdieniai vadovėlių tekstai skirti ne atpasakojimui, tai medžiaga klausimams, atsakymams, diskusijoms, citavimui. Atpasakojimui ypač tinkami dalykiniai tekstai. Meninio teksto atpasakojime svarbu pavartoti vaizdingus autoriaus žodžius, posakius.

Pradinių klasių mokiniams ne visada aišku, ką reiškia atpasakoti. Lyginkime su perskaitytos ar išgirstos pasakos sekimu draugams: sekdamas pasaką stengiuosi prisiminti girdėtą istoriją, t. y. pasakos veikėjus ir įvykius, veiksmo aplinkybes.

Atpasakojimu ugdome mokinių gebėjimus:

- perteikti autoriaus temą, pagrindinę mintį (tekstą padedame suprasti, aptariame veikėjus, vietą, laiką, įvykius);
- sudaryti teksto planą (kai to reikia);
- pasirinkti kalbinės raiškos priemones;
- pasirinkti sakinių siejimo priemones;
- taisyklingai rašyti.

Pradinėse klasėse dažnesnės atpasakojimo rūšys:

- 1) *smulkieji* (svarbi visa informacija (pvz., dalykinio teksto atpasakojimas);
- 2) *atrenkamas* (atpasakoti prašoma dalį teksto, mokiniui reikia atsirinkti (pvz., iš visos šeimos aprašymo atpasakojamas tik vieno šeimos nario aprašymas);
- 3) *glautieji* (skatina gilintis į teksto esmę, perteikiamos tik pačios svarbiausios mintys; reikalauja gebėjimo apibendrinti, tad rekomenduojamas vyresniems pradinukams; būtina nurodyti glaudinimo lygį).

Atpasakojimo rašymo eiga:

1. Įžanginis pokalbis (darbo tikslų aptarimas, nusiteikimas darbui);
2. Mokytojas perskaito tekstą;
3. Teksto aptarimas (ką ir kaip dera aptarti, priklauso nuo atpasakojimo teksto ir ugdomųjų pamokos tikslų (pvz.: aptariama, kaip

mokiniai suprato tekstą, teksto pavadinimą, išsiaiškinami nežinomi žodžiai, atkreipiamas dėmesys į teksto kompoziciją, struktūrą, įdomesnės konstrukcijos sakinius, vaizdingus posakius, palyginimus, sudėtingesnės rašybos žodžius);

4. Teksto planavimas (jei reikia, planuoti galima kolektyviai arba individualiai);
5. Mokytojas pakartotinai perskaito tekstą;
6. Mokiniai rašo atpasakojimą.

Vartojamos sąvokos, terminai:

Kūryba yra procesas, skatinantis kurti naujas materialines ir dvasines vertybes. Iškeliami nauja, potencialiai naudinga idėja, nugalimos kliūtys, trukdančios tą idėją įgyvendinti, ir sukuriama naujas, originalus, vertingas produktas. Šiam procesui pirmiausia reikia motyvų, jame dalyvauja saviraiškos poreikis, mąstymas, vaizduotė ir intuityva (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p. 185).

Vaizduotė, fantazija – psichinis procesas – naujų vaizdinių sudarymas, pagrįstas atmintyje turimos vaizdinės patirties pertvarkymu. Skiriama aktyvioji ir pasyvioji vaizduotė. Aktyvioji vaizduotė gali būti kuriamoji ir atkuriamoji (Psichologijos žodynas, 1993).

Padiskutuokime

- Kiek kūrybos yra pasakojime pagal duotą paveikslėlių seriją? Papildykite 4 pav. įterpdami šią užduočių grupę tarp kitų užduočių.

RAŠINYS PRADINĖSE KLASĖSE (RAŠYMAS REMIANTIS ĮSPŪDŽIAIS ARBA SUKAUPTA MEDŽIAGA)

Rašiniu gali būti vadinamas bet kuris parašytas tekstas. Pedagoginėje literatūroje, kalbant apie pradinių klasių mokinių kalbos ugdymą, *rašiniai* dažniausiai vadinami įspūdžių rašiniai. Rašymas remiantis

sukaupta medžiaga (kitais tekstais) populiariesnis vyresnių pradinukų kalbos ugdymo pamokose. Rašymas remiantis įspūdžiais ir rašymas remiantis sukaupta medžiaga turi nemažai panašumų, tad toliau tokio pobūdžio darbus aptarsime bendrai. Pvz.: „Atostogų nuotykis“, „Mūsų klasės augintiniai“, „Žiurkėnas įdomus gyvūnas.“

Rašinio paskirtį metodininkai apibrėžia panašiai:

- „Mokinio įgalinimas išreikšti dvasinę sambrandą atitinkančią medžiagą (turinį) užsibrėžtam tikslui pritaikyta, nuoseklia bei sklandžia išdėstymo forma, aiškia (suprantama), taiklia, sklandžia gramatikos bei ortografijos, taip pat žodyno atžvilgiu pakankamai taisyklinga kalba“ (Budzinskis, 1990, p. 116).
- „Rašydami rašinius, mokiniai turi galimybę įtvirtinti per lietuvių kalbos pamokas įgytus kalbinius įgūdžius, atskleisti save, parodyti intelektualinius sugebėjimus“ (Šoblinskas, 1987, p. 263).
- „Rašiniu vadinamas planingas ir savarankiškas minčių išdėstymas apibrėžta tema, turįs literatūrinės – publicistinės formos elementų (platesne prasme šį žodį vartojant, rašiniaus pavadinami ir kito kokie rašomieji darbai) (Budzinskis, Naujokaitis, 1960, p. 64).

Rašinys laikomas ne tik kalbos ugdymo priemone – sudarydami sąlygas savarankiškai mokinio minčių raiškai, jie leidžia mokytojui labiau pažinti mokinį, skatina mokytojo ir mokinio bendravimą.

Aukštesniųjų klasių mokinių kalbos ugdymo rašiniai skirstomi pagal didaktinius tikslus, medžiagos pobūdį, temos pobūdį, stilių, rašymo vietą (žr. Šoblinskas, 1987, p. 264). Pradinėse klasėse mokiniai dar tik mokosi rašyti rašinį, tad daugiau dėmesio skiriama rašinio rašymo tvarkai, eigai. Pradinių klasių mokinių kalbos ugdymo pamokose rašomi rašiniai: *kolektyviniai*, *individualūs* ir *grupelėmis*.

Kolektyvinis rašinys. Tokį rašinį rašo mokiniai (visi kartu) padedami mokytojo, todėl remiamasi visiems mokiniams svarbia medžiaga. Kolektyvinis rašinys dažnesnis I ir II klasėje, kai mokomasi rašyti rašinius. Drauge rašydami mokytojas ir mokiniai turi galimybę gilintis į rašinio

rašymo procesą (pvz.: darbo etapus, žodžiu išreikštų minčių virsmą rašytiniu tekstu), aptarti kylančius ar galimus sunkumus ir pasimokyti tuos sunkumus spręsti. Mokytojo vaidmuo – vadovauti mokiniams, koordinuoti jų veiklą, tad jis turėtų vengti siūlyti savo variantus (sakinys, žodžius). Derėtų skatinti mokinius teikti pasiūlymus, kartu juos vertinti ir spręsti, kuris iš jų kuriamam rašiniui labiausiai tinka. Kolektyvinis rašinys ypač naudingas silpniausiems mokiniams, nes skatina juos pasimokyti iš stipresniųjų. Trūkumai: ilgiau trunka, stabdo stipresnius mokinius.

Individualus rašinys. Tokį rašinį kiekvienas mokinys rašo savarankiškai, tad jame atsikleidžia individualūs mokinio gebėjimai, yra galimybių pasireikšti mokinio mąstymo ir kalbos savitumui. Individualūs rašiniai dažniau rašomi III ir IV klasėje. Jaunesniems mokiniams naudinga pateikti pagalbinių priemonių (pvz., pasakojimo pradžią). Individualus rašinys ypač naudingas gabiems mokiniams. Trūkumas – pradinų klasių mokiniai daro daug rašybos ir skyrybos klaidų. Silpniausiems mokiniams rašyti individualiai gali būti pernelyg sunku.

Rašinys grupelėmis. Toks rašinys rašomas pasiskirsčius grupelėmis po 2–3 mokinius. Taip ne tik ugdome kalbą, bet ir laviname mokinių bendradarbiavimo gebėjimus. Rašydami drauge mokiniai turi išsakyti mintis vienas kitam, klausytis vienas kito, vertinti kylančius sumanymus, atsižvelgti į kito nuomonę, drauge priimti sprendimus. Tad toks rašinys siūlytinas tik jau bendradarbiavimo gebėjimų turintiems mokiniams. Naudingiausia, jei tokiam rašiniui užduotis specialiai pritaikoma (pvz.: numatomi grupelės narių vaidmenys, užduotis suskirstoma į dalis). Svarbu tinkamai sudaryti mokinių grupes: nepakanka parinkti 2–3 mokinius, gebančius dirbti kartu. Kadangi mokiniai turės drauge rašyti rašinį, naudinga, kad grupelėje būtų nors vienas „stiprus“ mokinys (gebantį imtis lyderio vaidmens, geriau mokantis rašyti). Grupelėje neturėtų būti daugiau nei vienas „silpnas“ mokinys. Į grupes mokiniai gali būti skirstomi atsižvelgiant ne tik į mokinių simpatijas, jų lygį, bet

ir j mokiniams aktualias temas. Rašydami grupelėmis mokiniai drąsiau reiškia savo mintis, mokosi bendradarbiauti. Grupelėje „stipresnieji“ paprastai dirba intensyviau, „silpniesieji“ gauna jiems aktualią pagalbą ir paramą. Trūkumas – mokytojui tenka savo dėmesį dalyti keletui grupių, todėl pagalba nėra tokia veiksminga, kaip dirbant kolektyviai. Be to, pradinių klasių mokiniams kyla bendradarbiavimo sunkumų.

Rašinio rašymo etapai:

1. Pasirengimas rašiniui

1.1. Motyvacija. (Kodėl rašysiu? Kur panaudosiu? Kam tai reikalinga?) Mokinys turi žinoti, kodėl rašys. Mokytojas turi sudominti mokinį, paaiškinti, kur jo darbas bus panaudotas. Be to, pradinių klasių mokinius rašyti rašinius skatina noras pasidalyti naujais, nekasdieniais įspūdziais. Tad rašinių rašymą naudinga sieti su vaikų gyvenimo aktualijomis: kalendorinėmis ar asmeninėmis (šeimoms) šventėmis, įdomesniais klasės ar mokyklos gyvenimo įvykiais, kultūriniu gyvenimu (skaitiniais, meno kūrinių sukeltais įspūdziais) ir kt.

Rašinius sieti su kalendorinėmis šventėmis ypač patogiu mokytojui, nes apie jas žinome ir galime pasiruošti iš anksto. Be to, šios šventės paprastai suteikia vaikams daug įspūdzių, kuriais mokiniai nori pasidalyti su draugais. Kita vertus, šias šventes dažnai lydi atostogos, po kurių sugrįžę vaikai gali ir nori papasakoti apie įdomius nuotykius. Pvz.: „Velykinės linksmybės“, „Mano Kalėdinė eglutė.“

Asmeninės šventės (gimtadienis, vardadienis), jei vaikai nori, gali būti proga atidžiau pažvelgti į tos dienos sukaktvininką. Mokytojui sudėtingiau tokias progas panaudoti rašiniui, nes jos vyksta skirtingu laiku. Kita vertus, tokioms šeimoms šventėms kaip Motinos diena pasiruošti galima iš anksto. Pvz.: „Mano draugė Rūta“, „Mano mama.“

Įdomesni klasės gyvenimo įvykiai (išvykos, koncertai, konkursai...) suteikia įspūdzių, kuriuos galime panaudoti rašydami rašinius: „išleisti“ knygą, reklamuoti stende, aprašyti sienlankraštyje. Pvz.: „Mūsų klasės pergalė“, „Apsilankykite delfinariume.“ Panašių įspūdzių gali teikti pra-

dinių klasių mokiniams įdomūs kino, muzikos, dailės, literatūros kūriniai. Savo atradimais siūlykime pasidalyti klasės ar mokyklos sienlankraščio (laikraščio) puslapiuose. Pvz., „Perskaityk, tau patiks!“

1.2. *Turinys.* (Ar turiu apie ką pasakoti?) Rašyti lengva, jei turime, ką papasakoti. Jei mokinys neturės apie ką rašyti, darbas bus neįdomus, neinformatyvus. Numatydamas rašinio temą, mokytojas turi numatyti, kuo skatins rašinį rašančius mokinius remtis – spontaniškai įgytais įspūdžiais ar sistemingu medžiagos kaupimu.

Rašinys pradinėse klasėse ypač dažnai grindžiamas įspūdžiais, t. y. spontaniškai įgyta patirtimi. Mokiniai skatinami parašyti, ką įdomaus, naujo patyrė. Mokytojas, žinodamas būsimą rašinio temą, turėtų skatinti mokinius atidžiau stebėti, klausytis, užuosti. Pvz., lankydamiesi zoologijos sode atkreipkime dėmesį ne tik tai, ką matome, bet ir į tai, ką girdime, ką užduodžiame, ką galvojame. Tokius rašinius rašyti naudinga įspūdžiams dar neišblėsus. Verta pasinaudoti netikėtomis, spontaniškomis situacijomis. Pvz., jei į klasę netyčia atklydo šuniukas, mokiniai noriai rašys rašinį „Netikėtas svečias.“

Pradinių klasių mokiniai mokosi kaupti medžiagą rašiniui. Tai gali būti daroma kolektyviai arba individualiai. Medžiagos kaupimas gali vykti dvejopai: tikslią temą žinome jau iškart ir pagal ją renkame medžiagą, arba vyresniems, savarankiškesniems, iš pradžių galime pateikti apytikrą temą, o tikslų pavadinimą sugalvosime aptarę sukauptą medžiagą. Pradinių klasių mokytojas turi apgalvoti, kaip mokiniai rinks medžiagą, kur ir kaip ją žymės. Tai gali būti mokytojo paruoštos anketos, lentelės, kurias mokiniai pildo rinkdami medžiagą. Pvz., rinkdami medžiagą rašiniui „Mokykla anksčiau ir dabar“ mokiniai žymisi, kaip atrodė senelių, tėvų mokykla, mokymosi priemonės... Po to surinkta medžiaga aptariama klasėje: pasakojama, ką pavyko sužinoti, aptariamos spragos, apibendrinama. Vyresnieji pradinukai skatinami rinkant medžiagą rašiniui naudotis vaikams skirta periodine spauda, pažintine literatūra, o esant galimybėms, ir internetu.

1.3. Rašinio formos aptarimas. Apsisprendus, ką ir kodėl norima parašyti, pradedama galvoti apie tekstą: kaip savo mintis turėčiau pateikti? kaip jas reikėtų komponuoti? Ši pasirengimo rašiniui dalis susijusi su sistemingai vykstančiu teksto sudarymo gebėjimų lavinimu. Prieš konkretų rašinį iš pradžių daugiau dėmesio kreipiama į būsimo rašinio „išorinę“ formą: ji gali būti ir netradicinė (laiškas, straipsnis...). Ją pasirinkti galima pradedant rinkti medžiagą arba jau ją surinkus. Pvz., nusprendę rašyti dalykinio stiliaus straipsnį, rinkdami medžiagą stengsimės būti tikslesni. Ta pačia tema rašydami laišką draugui, daugiau dėmesio skirsime subjektyviam požiūriui (faktų interpretacijai). Aptarę (prisiminę) numatyto rašyti teksto ypatybes, apžvelgiame ir „vidinę“ rašinio formą: numatome būsimo teksto dalis, sąsajas tarp atskirų teksto dalių. Naudojamasi kolektyviai ar individualiai susidarytu planu, veiksmo žodžių grandine ar kitomis mokiniams priimtinais teksto planavimo priemonėmis. Jauniausiems mokiniams dažnai pakanka priminti elementarią trinarę teksto struktūrą: pradžia–dėstymas–pabaiga. Vyresnius skatiname pasinaudoti turimomis žiniomis apie pasakojimo ar aprašymo struktūrą. Mokiniai skatinami apsispręsti, kaip rašinį pradės, kaip išdėstys mintis, kaip užbaigs. Pvz., rašinys „Mano šeima“ gali būti rašomas iš eilės pasakojant apie kiekvieną šeimos narį. Pats paprasčiausias tokio rašinio planas – tiesiog šeimos narių vardai. Jaunesniems mokiniams galime siūlyti nusipiešti šeimos narius tam tikra tvarka ar išdėlioti jų nuotraukas.

1.4. Sakinių sudarymo pratybos. Prieš rašant rašinį mokytojas turi apmąstyti, kokių sakinių sudarymo sunkumų gali kilti mokiniams ir atitinkamai organizuoti sakinių sudarymo pratybas. Pvz., rašydami laišką mokiniai turi mokėti kreiptis, paklausti, padėkoti, palinkėti. Sakinių sudarymo pratybos, J. Budzinskio manymu, savo turiniu turėtų būti susijusios su visais tos dienos mokinių darbais. Naudingiau, jei pratybose sakiniai yra jungiami į temas, t. y. sudaro tekstą. Akcentuojama: „Mokytojui visuomet reikia atsimiti gyvosios kalbos reikalavimus, kurie

neleidžia spausti laisvai pasisakančio vaiko kalbos į pakištų šablonėlių schemas, neleidžia pamiršti, kad nei suaugusio, nei vaiko nekalbama tik nustatyto ilgio ar tipo sakiniais“ (Budzinskis, 1990, p. 134). Tam tinka ir užduotys žodžiu (ypač žemesnėse klasėse), kurios siejamos su mokinių fizine veikla, gausiai naudojami žaidimo elementai.

1.5. Žodyno turtinimo pratybos. Numačius rašinio temą, naudinga apmąstyti, kokius vaizdingesnius žodžius ir posakius būtų verta mokiniams pasiūlyti panaudoti rašinyje. Tokios pratybos gali būti siejamos su perskaitytais kūriniais, su aplinkos pažinimo temomis, su kūno kultūra (pvz., gyvūnų judesiai imituojami ir nusakomi parenkant kuo tikslesnius veiksmažodžius). Nepakanka mokiniams tik paaiškinti žodžių reikšmes, būtina paskatinti žodžius išstarti, tinkamai panaudoti kalbant (Budzinskis, 1990, p. 122). Žodyno turtinimo pratybas rekomenduojama sieti su tekstu. Pavyzdžiui, turtindami mokinių kalbą veiksmažodžiais, nusakančiais gyvūnų judėjimą, siūlykime pasakoti apie gyvūnų lenktynes. Siekdami, kad rašinyje retesnius žodžius mokinys pavartotų tinkamai, tuos žodžius skatinkime vartoti kitose užduotyse (raštu ar žodžiu). Pvz., norėdami, kad mokiniai rašinyje panaudotų tikslesnius spalvų pavadinimus, per dailės pamoką prašykime „kurti“ ir įvardyti spalvas.

2. Rašinio rašymas

Rašantiems rašinį mokiniams svarbu suteikti pakankamai laiko. Būtina apmąstyti visus veiksnius, galinčius turėti įtakos darbo kokybei. Pvz., apmąstyti rašinio rašymo laiką. Pagalvokime, ar mokiniai nebus pavargę. Ar jiems nebus sunku susikaupti? Mokiniams rašant rašinį mokytojas turėtų teikti jiems reikalingą pagalbą (pvz.: individualiai padrąsinti, pakonsultuoti).

3. Rašinio redagavimas

Pradinių klasių mokiniai pratinami ir mokomi nuosekliai tikrinti ir tobulinti rašinį. Jauniausius mokinius pratiname perskaityti savo rašinį. Vyresnius skatiname naudotis juodraščiu ir švarraščiu. Jaunesniems mokiniams redaguoti savo rašinius sudėtinga dėl

menkų skaitymo ir rašymo įgūdžių. Būtina ieškoti jauniausiems mokiniams priimtinių teksto tobulinimo būdų. Pvz., tokių mokinių nereikėtų versti tekstą perrašyti, geriau netinkamą žodį (sakinį) užklijuoti.

4. Rašinio tikrinimas ir vertinimas

Parašytą rašinį tikrinti gali ne tik mokytojas, bet ir draugas. Taisyti trūkumus reikėtų pieštuku. Pagrindinis principas – bendradarbiaujame, o ne baudžiame. Dažniausia klaida – tikrinamos tik rašybos klaidos ir skyryba. Daugiau dėmesio derėtų skirti naujoms, netikėtoms autoriaus mintims, minčių dėstymui, teksto struktūrai.

Vertinimas – įrankis, padedantis tobulinti darbą. Vertinti – tai nustatyti darbo pranašumus ir tobulintinas ypatybes. Pradinių klasių mokinių rašinių vertinimas dažnai vyksta ne raštu, o žodžiu: dažnai mokytojas mokiniui pakomentuoja, kas rašinyje pavyko, o kas dar tobulintina. Rašinių trūkumus šio amžiaus mokiniams paprastai reikia ne tik įvardyti, bet ir paaiškinti. Dažnai vertinimą (ypač žemesnėse klasėse) papildo arba net pakeičia rašinio eksponavimas. Rašinius eksponavimui reikėtų paruošti. Pvz.: mokiniams padedama ištaisyti klaidas, galbūt darbas perrašomas, iliustruojamas. Eksponuojami visi darbai.

Vartojamos sąvokos, terminai:

Redaguoti – tikrinti ir taisyti tekstą, rengiamą spaudai ar įrašui (DLKŽ, 2000).

Vertinimas – konkretus ir vienareikšmis pedagogų ar moksleivių veiklos ir elgesio kokybės laipsnio nustatymas pagal ugdymo tikslus, uždavinius, mokymosi ir darbo normas (Jovaiša, 2007).

Padiskutuokime:

- Kaip manote, kokią įtaką pradinių klasių mokinio nuomonei apie rašinio sėkmę turi klasės draugų ir tėvų atsiliepimai? Kokius jų

atsiliepimus vadintumėte konstruktyviais (nekonstruktyviais)? Ką patartumėte mokytojui, norinčiam išvengti neigiamos nekonstruktyvių atsiliepimų įtakos?

- A. Šoblinskas (1987, p. 280), rašydamas apie aukštesniųjų klasių mokinių rašinius, teigia: „Pirmasis darbo variantas visada laikytinas juodraščiu. <...> Be švarraščio galima apsieiti, o be juodraščio – ne. Todėl, jei laiko trūksta, pasitenkinkime tik juodraščiu.“ Ar tai tinka kalbant apie pradinių klasių mokinių rašinius? Pagrįskite savo nuomonę.

KŪRYBINĖS KALBOS UGDYMO UŽDUOTYS PRADINĖSE KLASĖSE

Kūrybinėmis kalbos ugdymo užduotimis paprastai vadinamos visos užduotys, skatinančios mokinius sukurti naują tekstą. (Plg., atpasakodami prisimename duotą tekstą.) Kūrybinėmis kalbos ugdymo užduotimis ne tik ugdome mokinių kalbą, bet ir skatiname jų norą kurti, ugdome mokinių kūrybiškumą.

Kūrybinės kalbos ugdymo užduotys labai įvairios pagal savo trukmę ir kalbos ugdymo tikslus.

Sakytinės kūrybinės užduotys. Šios užduotys dažnesnės I klasėje, bet būtinos ir aukštesnėse klasėse, kai mokiniai jau yra pramokę rašyti. Dažniausiai mokiniams siūloma kurti prozos tekstus, nes tiek poezijai, tiek dramai kurti reikia rašytinės kalbos. Išimtis – spontaniški eilavičiai. Sakytinės kūrybinės kalbos ugdymo užduotys:

1. *Dialogas-disputas* (pvz.: spaudos konferencija, pokalbis telefonu). Organizuodami mokytojo ir mokinio pokalbius arba tik mokinių pokalbius turime galimybę klausimais padėti pasakojančiam vaikui: padėti nenukrypti nuo temos, patikslinti teksto pagrindinę mintį.
2. *Inscenizavimas* (pvz., suvaidinkite situaciją, kurioje susipažįstama; suvaidinkite pasaką „Meškos trobelė“ savaip ją užbaigdami).

Pradinių klasių mokiniams kartais suvaidinti yra lengviau nei pasakyti, papasakoti. Net jai inscenizuojamas ne pačių mokinių sukurta, o perskaitytas kūrinys, inscenizavimas reikalauja iš mokinių kūrybinės išmonės.

3. *Vieši pasisakymai* (pvz.: pasisakymai (pasakų sekimas) per „radiją“, „TV“). Tokie monologinės kalbos bandymai paprastai siūlomi jau vyresniems pradinių klasių mokiniams. Dirbant su jaunesniais mokiniais naudojama daugiau žaidimo elementų, tad tokios užduotys panašėja į inscenizavimus.

Rašytinės kūrybinės užduotys. Šiomis užduotimis mokome mokinius reikšti mintis raštu, skatiname mokinių saviraišką. Kūryba raštu gali paskatinti mokinius pažinti save (pvz., rašome dienoraštį), pratina grožėtis meniniu žodžiu, turi terapinių funkcijų. Rašytinės kūrybinės užduotys gali būti skirstomos į grupes:

1. *Dalykinių tekstų kūrimas* (pvz.: kalendorius (orų, klasės įvykių, augalo ar gyvūno stebėjimo), autobiografija, skelbimas, žinutė, laiškas).
2. *Meniniai bandymai* (pvz.: kuriame pasaką, eilėraštį, apsakymą).

Kūrybinės užduotys gali būti labai įvairios trukmės. Dažniausiai jos trunka pamoką, nes taip mokytojui patogiau organizuoti mokinių darbą. Tokios užduotys dažniausiai yra atliekamos raštu. Pvz., pasirink tris atsitiktinius žodžius ir pagal juos sukurk pasaką. Kūrybinė užduotis gali trukti ir keletą ar keliolika minučių. Tokios užduotys dažniausiai atliekamos žodžiu ir skiriamos spontaniškai mokinių kūrybai skatinti. Jos ypač tinka pedagoginei pertraukėlei arba pamokos pradžiai, kai siekiama mokinius nuteikti kūrybiniam darbui. Pvz., įminkite mokytojo užduotą mįslę ir žodžiu sukurkite naujų mįslių. Kūrybinės užduotys gali trukti ir ilgiau nei pamoka. Tokiu atveju būtina apmąstyti darbo dalis, naudinga integruoti skirtingų mokomųjų dalykų pamokas. Tokios užduotys moko siekti užsibrėžto tikslo, pareiškimo. Jos sudėtingesnės tiek mokiniui, tiek mokytojui, tad gana retos. Pvz.: rašome klasės augintinio nuotykių dienoraštį.

Ypatingą reikšmę ugdant pradinių klasių mokinių kūrybiškumą, puoselėjant jų norą kurti, turi užduotys, kurios skatina mokinius kurti tekstą (sakytinį arba rašytinį) remiantis išmone. Pradinių klasių mokinius kūrinyje labiausiai domina turinys (veikėjai, įvykiai), tad šios užduotys pradinių klasių mokiniams teikia ypač daug kūrybos džiaugsmo, pamokoje kuria žaidimo atmosferą.

Teksto kūrimas remiantis išmone

Pradinių klasių mokiniai remdamiesi išmone kuria sakytinius ir rašytinius tekstus. Tokios sakytinės užduotys dažniau siejamos su spontaniška, o rašytinės – su nuosekliąja kūryba. Pedagoginėje literatūroje pastarosios užduotys dar buvo vadinamos „fantaziniiais rašiniais“ (t. y. *išgalvoti* fantastinio arba realaus turinio rašiniai). Tokie darbai laikyti mokiniams psichologiškai artimais, vertinti kaip galimybė mokiniams išmėginti kūrybines galias.

Siūlydami mokiniams kuriant tekstą remtis išmone, skatiname sugalvoti ne tik naują tekstą, bet ir naują informaciją. Psichologai teigia, jog kūryba remiasi perdirbtais, naujai sukomponuotais patirties elementais, tad išmone grindžiama teksto kūryba nuo kitų užduočių skiriasi pirmiausia tuo, jog kurdami mokiniai patirtimi naudojasi nejučia (nesąmoningai). (Plg. užduotis „Papasakok, kas tau nutiko miške“ ir „Papasakok, kaip keliavai į Mėnulį“.) Tokios užduotys skatina mokinius susitelkti ne tik į minties raišką, bet ir į pačią mintį, skatina mokinius mąstyti. Turtinant mokinių kūrybinę patirtį puoselėjamos pradinių klasių mokinių kūrybinės nuostatos, skatinamas kūrybiškumas (pvz., mąstymo originalumas, lankstumas), kūrybinis aktyvumas.

Kūrybinių kalbos ugdymo užduočių naudojimo didaktinės nuostatos:

- mokiniai skatinami įgyvendinti savus sumanymus, idėjas;
- rūpinamasi mokinių *vidine* kūrybos motyvacija;

- pamokoje kuriama mokinių kūrybingumą skatinanti aplinka (nu-teikiama kūrybiniam darbui, rodomas kūrybingo elgesio pavyz-dys, ugdoma pagarba ir tolerancija, vengiama atviro vertinimo);
- padedama mokiniams patirti kūrybos džiaugsmą ir sėkmę (siūlo-ma mokiniams įveikiama, patraukli ir džiaugsminga veikla, nau-dojami žaidimo elementai, aktyvinama mokinių vaizduotė);
- rūpinamasi ne tik kūrybos rezultatu, bet ir kūrybos procesu (ku-riantiems mokiniams pateikiama būtiniausių žinių apie kūrybą, laiku teikiama reikalinga pagalba ar parama);
- kūrybinės kalbos ugdymo užduotys naudojamos sistemingai.

Derinant kūrybinės kalbos ugdymo užduotis laikomasi nuostatos, jog mokytojas ne tiek moko mokinį kurti, kiek padeda atsiskleisti mo-kinio kūrybinėms galioms. Todėl kuo anksčiau būtina pradėti skatinti mokinius reikšti mintis, o pradėjus lankyti mokyklą – puoselėti mokinių norą kurti. Jauniausieji mokiniai skatinami kurti žodžiu, žodinė kūryba derinama su piešimu, inscenizavimu. Mokiniams siūloma pradėti kurti intuityviai, remiantis tekstu-pavyzdžiu. Kai jie patiria kūrybos sėkmę ir patys nori išmokti kurti, pateikiamos reprodukcinių elementų turin-čios užduotys, leidžiančios susikonscentruoti į atskirus kūrybos ar teks-to mokymosi klausimus. Tik po to siūloma savarankiška (nesiremiama duotu tekstu ar jo dalimi) kūryba:

- Kūryba pagal tekstą-pavyzdį;
- Kūrybos ir reprodukcijos elementų derinimas:
 - a) teksto plėtimas;
 - b) teksto užbaigimas;
 - c) teksto pratęsimas;
- Savarankiška kūryba.

Kūryba pagal tekstą-pavyzdį – tai užduotys, skatinančios mokinius kurti intuityviai, t. y remiantis visu pateiktu kūriniu (jo struktūra, stiliumi ir pan.). Jauniausiųjų pradinukų teksto sudarymo gebėjimai dar menki (pvz., jie nežino pasakojimo struktūros), tačiau jau geba pamėgdžioti, dėl

to girdėtas tekstas jiems padeda ne tik sugalvoti, bet ir tinkamai (aiškiai, nuosekliai) pateikti sumanymą. Pvz., išklausęs saktmės „Kodėl kiškio lūpa skelta“, sugalvok pasakojimą, aiškinantį, kodėl kiškio ausys tokios ilgos.

Kūrybos ir reprodukcijos elementų derinimas – tai užduotys, kurio-
mis atkreipiamas mokinių dėmesys į teksto struktūrą, stilių, siužeto
komponavimo principus, sąsają su tikrove ir pan.:

a) *teksto plėtimas* – tai užduotys, skatinančios mokinius papildyti
kūrinį. Dirbama su visu tekstu, tad tokias užduotis gali atlikti ir moki-
niai, neturintys pakankamai žinių apie teksto struktūrą. Kiekvienas iš
jų gali pasirinkti pageidaujamą kūrinio elementą – lengviausią, mėgs-
tamiausią – ir pats nuspręsti, kiek jį išplėtos (pvz., įterps naują veikėją
arba naują veikėjo posakį ir pan.). Pvz.: „Suvaidink trumpą, bet gerai
žinomą pasaką savaip ją papildydamas“, „Pagal paveikslėlių seriją pa-
sek pasaką išplėtodamas pasirinktus kūrinio elementus, pasakyk, kuo
papildė pasaką klasės draugai.“

b) *teksto užbaigimas* – mokiniams pateikiamas didesnis teksto frag-
mentas (pvz., pasakojimo pradžia ir įvykis). Sukurti trūkstamą teksto
dalį paprastai pajėgia net jauniausi pradinukai, nors teorinių teksto
struktūros žinių jie dar nėra sukaupę. Tačiau jas atstoja įgyta kalbi-
nė patirtis – ikimokykliniame amžiuje ar pradinėje mokykloje girdėti,
skaityti, sukurti tekstai. Labai svarbu, koks yra užbaigti siūlomo teksto
siužetas. Jis turėtų būti dinamiškas, mokiniui aiškus, įdomus. Norint at-
likti kai kuriuos iš šių darbų (pvz.: sukurti pasakojimo pradžią, sukurti
pasakojimo įvykį), reikia išmanyti teksto struktūros bei kūrinio kompo-
navimo principus, todėl jauniausių pradinukų pamokose tokių užduo-
čių būna mažiau. Bene dažniausiai vaikų prašoma sukurti pasakojimo
pabaigą – paskutinę teksto dalį. Taip skatinamas mokinių originalumas,
atkreipiamas jų dėmesys į šią teksto dalį. Pvz.: „Sukurk kitą pasakos
pabaigą, kad kūrinys (pvz., „Meškos vilnos“) baigtųsi laimingai“, „Sava-
rankiškai sugalvok dvi skirtingas vienos pasakos pabaigas; klasėje išrink
linksniausią (liūdniausią ir kt.) pasakojimą.“

c) *teksto pratęsimas* – mokiniam pateikiama mažesnė teksto dalis (arba tik pasakojimo pradžia, arba pasakojimo pradžia ir įvykio užuomazga, arba tik pasakojimo įvykis). Dėl amžiaus ypatybių jauniausiems pradinukams sunkiau sekasi sukurti pasakojimą pateikus tik jo pabaigą. Teksto pratęsimo darbai reikalauja elementarių žinių apie jo struktūrą, didesnės kūrybinės patirties. Pvz.: „Naudodami veikėjų paveikslėlius, pratęskite formulinę pasaką „Adata“ („Pas ką dar galėtum bėgti mergelė, jei katinas atsisakytų jai padėti?“), „Sukurkite pasakos knygelę remdamiesi vienu ar keliais pačių pasirinktais siužetiniais gyvūnų garsų pamėgdžiojimais.“

Savarankiška kūryba yra užduotys, skatinančios mokinius kurti visą tekstą nesiremiant jokių kitų kūrinių ar jo elementais. Tokios užduotys paprastai siūlomos vyresniems pradinukams, nes skatina sąmoningą apsisprendimą kurti originalų tekstą. Vaikai turi gebėti numatyti teksto temą ir pagrindinę mintį, siužetą, pasirinkti stilistines priemones. Pvz.: „Sukurk pasaką pagal pasirinktą patarlę“, „Sukurk istoriją, kuri paskatintų vaikus saugoti gamtą.“

Vartojamos sąvokos, terminai:

Vaizduotė, fantazija – psichinis procesas – naujų vaizdinių sudarymas, pagrįstas atmintyje turimos vaizdinės patirties pertvarkymu (Psichologijos žodynas, 1993).

Saviraiška, saviaktualizacija, savirealizacija – asmenybės savęs reiškinimas veikla (sugebėjimų, gabumų realizavimas, poreikių patenkinimas, tikslų pasiekimas), savęs įkūnijimas tos veiklos rezultatuose. Tai pastangos atskleisti ir išplėtoti savo galimybes (Psichologijos žodynas, 1993).

Padiskutuokime

- Kaip, Jūsų manymu, turėtų būti vertinami tekstai, sukurti remiantis išmone? Ar jų vertinimas kuo nors skiriasi nuo kitų kalbos ugdymo užduočių vertinimo?

NEGROŽINIO TEKSTO SKAITYMO MOKYMAS PRADINĖSE KLASĖSE

Pradinių klasių mokinių negrožinių tekstų skaitymo (plačiąja prasme) mokymo *kontekstas*:

- vis daugiau dėmesio skiriama komunikacinei kalbos funkcijai;
- vis reikšmingesne laikoma mokymosi kompetencija (dažniausiai mokomasi skaitant, tad net pradinių klasių mokiniams būtinas gebėjimas skaityti mokomuosius tekstus);
- sąsaja su kitais mokomaisiais dalykais (negrožiniai tekstai skaitomi įvairių mokomųjų dalykų pamokose);
- „konkurencija“ su grožine literatūra (lietuvių kalbos pamokoje daug dėmesio tenka skirti literatūriniam lavinimui);
- negrožinių tekstų gausa ir nuolat auganti jų įvairovė bei reikšmė net skaityti nemokančio vaiko aplinkoje (būtina mokyti elgesio modelių, strategijų, kurias vaikas galėtų pritaikyti naujose situacijose);
- santykinai silpni pradinių klasių mokinių skaitymo įgūdžiai, menka skaitytojo patirtis, amžiaus ypatybės (suvokimo, dėmesio, atminties savybės), per ketverius mokslo metus vykstantys intensyvūs pokyčiai verčia pradinių klasių mokytoją sparčiai reaguoti į konkrečios klasės mokinių galimybes bei pasiekimus ir atitinkamai koreguoti ugdomąją veiklą.

Pradinių klasių mokiniams aktualu išmokti skaityti (suprasti, pasitelkti) ir kurti jų amžiaus ypatybes ir poreikius atitinkančius negrožinius tekstus. Kadangi pradinių klasių mokinys dar tik mokosi skaityti ir rašyti, dažnai tiesiog neįmanoma remtis rašytiniais tektais, būtina žvelgti plačiau. Išskirtume pagrindines pradinių klasių mokytojo darbo kryptis.

Ugdome nuostatą naudotis informacijos šaltiniais. Nuostata naudotis arba nesinaudoti informacijos šaltiniais pradeda formuotis anksti, dar vaikui nemokant skaityti. Stebėdamas aplink esančių žmonių elgesį

įvairiose situacijose vaikas pirmiausia įpranta pastebėti informacinius ženklus ir jais tam tikrose situacijose naudotis. Vaikui augant daugėja informacijos šaltinių, kuriais vaikas gali naudotis. Svarbu padėti vaikui suprasti motyvus, skatinančius ieškoti informacijos, išmokyti atpažinti situacijas, kuriose informacija yra aktuali, reikalinga. Ugdant šią nuostatą aktualus pradinių klasių mokytojo bendradarbiavimas su mokinio šeimos nariais.

Suteikiame elementarių žinių apie mokiniams aktualius negrožinius tekstus, informacijos šaltinius. Pradinių klasių mokiniai susipažįsta su negrožinių tekstų žanrais (klausydami, skaitydami), išgirsta svarbiausias sąvokas. Mokiniai skatinami lyginti grožinius ir negrožinius tekstus, atkreipti dėmesį į negrožinių tekstų informatyvumą, mąstyti apie skaitymo motyvus. Šiame amžiuje pradedama naudotis įvairiais informacijos šaltiniais, tad mokiniams prireikia elementarių žinių apie juos. Pvz.: aiškiname „kaip tai veikia“, šaltinio ypatybes, stengiamės juo sudominti. Mokytojas turi padėti susiorientuoti gausiame savarankiškai ar įvairių dalykų pamokose gaunamos informacijos sraute. Pvz.: mokiniams padedama pastebėti, jog tą pačią informaciją galima rasti įvairiuose šaltiniuose, tie patys dalykai gali būti apibūdinami skirtingais žodžiais, būdais.

Mokome naudotis informacijos šaltiniais. Vienas reikšmingiausių – *gebėjimas naudotis vadovėliu kaip informacijos šaltiniu*. Vadovėlyje medžiaga pritaikyta atitinkamo amžiaus mokiniams, tad svarbu padėti mokiniams suprasti vadovėlio paskirtį, mokyti juo naudotis: pratinėti ir mokyti susirasti reikiamą tekstą, pratimą, užduotį, vadovautis sutartiniais ženklais, o vėliau ir instrukcijomis. Mokiniai pratinami grįžti prie jau skaitytų vadovėlio puslapių pasitikslinti reikiamos informacijos, mokomi atsirinkti svarbiausią arba reikiamą informaciją, ją įsiminti ar pasižymėti. Mokiniams pramokus skaityti daugiau dėmesio skiriama vadovėlio struktūrai (pvz.: turiniui, skyrių pavadinimams, apibendrinimams). Mokoma ieškoti informacijos naudojantis turiniu, atkreipiamas

dėmesys į informacijos paiešką palengvinančius dalykus (pvz.: antraštes, kitu šriftu ar spalva išryškintą svarbiausią informaciją). Aukštesnėse klasėse mokiniai jau naudojami vadovėlyje pateiktais *apibrėžimais, taisyklėmis*, tad mokosi tokius tekstus ypač atidžiai skaityti, suprasti, nusakyti savais žodžiais, papildyti savais pavyzdžiais.

Pradinėse klasėse mokiniai mokosi naudotis *pažintine vaikų literatūra*, t. y. specialiai vaikams pritaikytais leidiniais. Šie leidiniai turi tapti ne tik įvairių pamokų priedu (papildoma medžiaga), bet ir dalies pamokų pagrindinėmis priemonėmis. Pradinių klasių mokinius aktualu mokyti tinkamai naudotis *televizija, radiju* kaip informacijos šaltiniais. Vyresniems, jau geriau skaitantiems pradinių klasių mokiniams prireikia pasinaudoti ir *internetu, periodiniais vaikų leidiniais (laikraščiu ar žurnalu)* ar net ir kai kuria *suaugusiesiems skirta informacine literatūra* (pvz., „Lietuvių frazeologijos žodynu“).

Reikšmingas *gebėjimas pasirinkti tinkamą informacijos šaltinį*, t. y. mokėjimas apsispręsti, kuriame šaltinyje esančia informacija šioje situacijoje dera naudotis. Svarbu jau pradinių klasių mokinius skatinti galvoti ne tik apie patogumą (šis šaltinis lengviausiai pasiekiamas, juo naudotis patogiau), bet ir apie informacijos šaltinio patikimumą, jo paskirtį.

Pradinių klasių mokytojas šiandien turėtų ne tik skatinti pradinių klasių mokinių savarankišką naudojamąsi informacijos šaltiniais, bet intensyviai ir kryptingai organizuoti ugdomąją veiklą: numatyti informacijos šaltiniais naudotis skatinančias užduotis, veiklą, klausimus, teikti rekomendacijas tėvams.

Mokome skaityti dalykinį tekstą. Pradinių klasių mokiniui aktualu teisingai suprasti mokymuisi reikalingą dalykinį tekstą, rasti jame reikiamą informaciją, skirti svarbiausius ir antraeilinius dalykus. Mokinys mokosi *rasti tiesiogiai pasakytą informaciją, daryti išvadas, apibendrinti, suprasti įvairiu šriftu (pvz., suaugusiųjų ar bendraamžio ranka rašytą tekstą) ir skirtingomis formomis perteiktą informaciją, ją sieti*

(pvz.: žodinį tekstą ir nuotrauką, schemą, lentelę), atsirinkti reikalingą informacijos dalį. Šių gebėjimų ugdymas tęsiasi ir aukštesnėse klasėse. Svarbu tinkamai parinkti mokinių gebėjimus atitinkantį, aktualią, pri- taikomą informaciją teikiantį tekstą. Tokio pobūdžio darbams dažnai reikalinga suaugusiojo pagalba, tad naudinga dirbti klasėje vadovau- jant mokytojui, skatinti bendradarbiauti su bendraamžiais.

Mokome kurti dalykinį tekstą. Pradinių klasių mokiniui tenka ne tik skaityti, naudotis, bet jau ir kurti kai kuriuos negrožinius tekstus. Tokios užduotys – tai ne tik mokinio komunikacinių reikmių tenkinimas, bet ir aktyvus mokymasis. Kurdami mokiniai gilinasi ir į dalykinio teksto ypa- tybes. Pvz.: kartu su mokytoju gamina viešai eksponuojamas vaizdines priemones, išsirašo įsidėmėtinos rašybos žodžius, taisyklę. Pradinių kla- sių mokiniai atlikdami įvairias užduotis mokosi rinkti informaciją būsi- mam tekstui, ją apibendrinti, palyginti, perteikti turimą informaciją įvai- riomis formomis (žodžiu, raštu, piešiniu), derinti skirtingas informacijos perteikimo formas. Pvz., pasaulio pažinimo pamokoje darytą bandymą ne tik nupasakoja ar aprašo, bet ir pavaizduoja piešiniu ar schema.

Vartojamos sąvokos, terminai:

Informacinis tekstas – tekstas, skaitomas informacijai gauti ir pa- naudoti (Tarptautinio skaitymo gebėjimų tyrimo IEA PIRLS ataskaita, 2006). (*Informacija* – žinios, paaiškinimai (DLKŽ, 2000).

Dalykinis tekstas – tekstas, pateikiantis informaciją apie mokomą- jį ar tiriamąjį dalyką. (*Dalykas* – dėstomasis, mokomasis ar tiriamasis objektas (DLKŽ, 2000).

Padiskutuokime

- Įvairaus amžiaus mokiniai mėgsta žiūrėti televiziją, žaisti kom- piuterinius žaidimus internete. Ar tai galime laikyti gebėjimu naudotis informacijos šaltiniais? Kodėl? Koks mokinio elgesys rodytų esant tokius gebėjimus?

PRATYBŲ UŽDUOTYS IR LITERATŪRA

1. TEKSTO SAMPRATA

1. Teksto samprata lingvistikoje. Kaip ir kodėl ši samprata plėtojama teksto mokymo metodikoje?
2. Tekstų įvairovė, skirstymas. Tekstų įvairovė gimtosios kalbos mokymo priemonėse. Tekstų atrankos principai. (Remtis pasirinktu mokymo priemonių komplektu.)
3. Kūrybinė užduotis: padaryti jauniausiems pradinukams vaizdinę priemonę, skirtą paaiškinti teksto sampratą arba atskleidžiančią tekstų įvairovę. Pasiruošti pakomentuoti vaizdinės priemonės pavadinimo, turinio ir estetinio apipavidalinimo sąsają su priemonės paskirtimi.
4. Grupinis darbas: išanalizuoti pasirinktus elementoriaus puslapius:
 - tekstų įvairovė (paskirtis, žanrai, apimtis);
 - tekstų pateikimas (šriftas, fonas, skirtingų informacijos perteikimo formų derinimas).

Literatūra

Daujotytė V. *Tekstas ir kūrinys*. Vilnius, 1998, p. 43–49, 54–60, 61–68.

Lietuvių kalbos enciklopedija. Vilnius, 1999, p. 644–645.

Marcelionienė E. *Šaltinėlis*. I klasės mokytojo knyga. Kaunas, 1992, p. 81–85.

Sirtautas V., Grenda Č. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1988, p. 185.

Viliūnas G. Nuo ko pradėti? Iš: *Teksto analizė mokykloje*. Vilnius, 1998, p. 8–24.

2. TEKSTO REIKŠMĖ UGDANT PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ KALBĄ

1. Pradinių klasių mokinių kalbinio ugdymo tikslai, sąsaja su kitomis ugdymo sritimis.

2. Kaip suprantate *vieningąjį kalbos ugdymą*? (Martinaitis, 1994). Teksto reikšmę gimtosios kalbos pamokoje. Teiginius iliustruokite pavyzdžiais iš mokymo priemonių.
3. Kūrybinė užduotis: pasirinkite tekstą (pasaką be galo, mįslę, skaičiuotę, pamėgdžiojimą...) ir sukurkite knygelę pradedančiam skaityti vaikui. Pasiruoškite pakomentuoti teksto turinio ir teksto pateikimo dermę.
4. Grupinis darbas: ištirkite tekstų įvairovę pasirinktame mokymo priemonių komplekte. Užpildykite lentelę ir parašykite 3–5 apibendrinamąsias tezes.

Tekstai I–IV klasės mokinių gimtosios kalbos vadovėliuose

.....

(mokymo priemonių autoriai, pavadinimas, leidimo metai)

Lyginimo aspektai	I–II klasės	III–IV klasės
Trumpiausi tekstai (apimtis, žanrai, pavyzdžiai)		
Ilgiausi tekstai (apimtis, žanrai, pavyzdžiai)		
Žanrų įvairovė		
Pateikimo ypatumai		
...		

Literatūra

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pradinio ugdymo bendroji programa. Vilnius, 2008.

Marcelionienė E. *Šaltinėlis*. I klasės mokytojo knyga. Kaunas, 1992, p. 18–21.

Martinaitis M. Vieningasis kalbos ugdymas. Iš: *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. Projektai*. Vilnius, 1994, p. 467–472.

Plentaitė V. Lietuvių kalbos mokymas. Iš: *Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius, 1993, p. 199–208.

Plentaitė V. Ar gyva integravimo idėja? *Žvirblių takas*, 2000, nr. 5, p. 2–7.

Mokymo priemonių komplektai.

3. TEKSTO POŽYMIAI

1. Apibūdinkite semantinius ir struktūrinius teksto požymius.
2. Kokie teksto suvokimo ir kūrimo gebėjimai ugdomi pradinėse klasėse? Kaip jie susiję su teksto požymiais? Pateikite užduočių pavyzdžių.
3. Perskaityti R. Barto „Teksto malonumas“. Pasiruošti apibūdinti skaityto teksto temą, pagrindinę mintį.
4. Parinkti vaikų literatūros tekstą, kuris padėtų atskleisti mokiniams teksto pavadinimo reikšmę.
5. Grupinis darbas: remdamiesi mokymo priemonių analize apibūdinkite, kaip pradinių klasių mokiniai mokomi suprasti teksto temą ir pagrindinę mintį. (Kokios užduotys II–IV klasėse skiriamos teksto temai, pagrindinei minčiai? Kaip ir kada aiškinami terminai *tema*, *pagrindinė kūrinio mintis*?)

Literatūra

Bartas R. *Teksto malonumas*. Vilnius, 1991.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pradinio ugdymo bendroji programa. Vilnius, 2008.

Галперин И. Р. Грамматические категории текста. *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка*. Т. 36, № 6, 1977, с. 522–532.

Mokymo priemonių komplektai.

4. TEKSTO KOMPONAVIMAS

1. Kodėl struktūriškumas laikomas viena esminių teksto savybių? Atsakymą pagrįskite įvairių autorių mintimis (pvz.: G. Viliūno, R. Tūtlytės).
2. Savais žodžiais užbaikite sakinį: „Aš manau, jog pastraipa – tai...“
Kada ir kaip pradinių klasių mokiniams paaiškintumėte, kas yra pastraipa? (Sumodeliuokite situaciją, jei reikia, numatykite parengiamuosius darbus.)
3. Mokymas planuoti tekstą (parengiamieji darbai, motyvavimas, užduočių įvairovė, plano užrašymo mokymas).
4. Pasirinkite stebuklinę pasaką ir sudarykite kuo daugiau jos plano variantų.
5. Kūrybinė užduotis: parašykite pasakojimą apie juokingiausią savo gyvenimo įvykį. Skaitydami draugų rašinius pateikite darbo tobulinimo rekomendacijų. Apmąstykite, kas Jums buvo sunkiausia. Kaip Jūs padėtumėte tokią užduotį gavusiems mokiniams komponuoti tekstą?

Literatūra

Budzinskis J., Martynaitis J., Naujokaitis P. *Lietuvių kalbos dėstymas pradinėje klasėje*. Kaunas, 1963, 2 d., p. 74–82.

Nauckūnaitė Z. *Iškalbos mokymas*. Kaunas, 1998, p. 68–85.

Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002, p. 59–80, 183–184.

Pikčilingis J. Kad pastraipa būtų stilinga. *Tarybinė mokykla*, 1987, nr. 2.

Sirtautas V., Sirtautas V. V., Sirtautienė J. *Teksto paslaptys*. Vilnius, 1995, p. 182–184.

Šoblinskas A. *Lietuvių kalbos didaktika*. Vilnius, 1987, p. 240–243, 278.

Tūtlytė R. Modernioji literatūra ir jos skaitymas. Iš: *Teksto analizė mokykloje*. Vilnius, 1998, p. 25–43.

Viliūnas G. Nuo ko pradėti? Iš: *Teksto analizė mokykloje*. Vilnius, 1998, p. 8–25.

5. SAKYGINĖS IR RAŠYGINĖS KALBOS YPATYBĖS

1. Apžvelkite sakytinės ir rašytinės kalbos ypatybes.
2. Apibūdinkite sakytinės ir rašytinės kalbos ugdymą pradinėse klasėse.
3. Užrašykite II, III arba IV klasės mokinio sakinį ir rašytinį tekstą tema „Linksmiausias mano gyvenimo nuotykis“. Stebėkite tekstus kuriantį mokinį, aprašykite situaciją ir mokinio elgesį. Išanalizuokite mokinio tekstus ir parašykite po 5–6 apibendrinamąsias tezes.
4. Grupinis darbas: remdamiesi mokinių tekstų analize apibendrinkite pradinių klasių mokinių sakytinės ir rašytinės kalbos kaitą. Nurodykite reikšmingiausias sakinio ir rašytinio pasakojimo lyginimo aspektus (pvz.: apimtis, sakinių siejimas, gebėjimas atsižvelgti į adresatą, kontekstą ir kt.).

Literatūra

Budzinskis J., Naujokaitis P. *Lietuvių kalbos dėstymas pradinėse klasėse*. I d., Kaunas, 1960, p. 22–35.

Čepaitienė G. *Kalbos etiketas ir mokykla*. Šiauliai, 1996.

Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002, p. 22–24.

Nauckūnaitė Z. *Iškalbos mokymas*. Kaunas, 1998, p. 18–35.

Plentaitė V., Marcelionienė E. *Šaltinėlis*. II klasės mokytojo knyga: metodinė knyga pradinio ugdymo specialybės studentams. Kaunas, 2003, p. 14–34.

6. SAKINIŲ SIEJIMO BŪDAI IR PRIEMONĖS

1. Sakinių siejimo būdai ir priemonės tekste. Sakinio tema ir rema.
2. Mokymas sieti sakinius pradžios mokykloje. Remdamiesi mokymo priemonėmis sudarykite 3–5 užduočių derinį pasirinktos klasės mokiniams. Pasiruoškite pakomentuoti kiekvienos užduoties

paskirtį, pranašumus ir trūkumus. Kokios mokytojo pagalbos gali prireikti šias užduotis atliekantiems mokiniams?

3. Kaip pradinių klasių mokiniai sieja sakinius sakytiniame ir rašytiniame tekste? Papildykite mokinių tekstų analizę. (Užsirašykite 3–5 tezes.)
4. Grupinis darbas: sakinių siejimo trūkumai pradinių klasių mokinių rašiniuose. Išanalizuokite 5–7 pasirinktos klasės mokinių rašinius ir pakomentuokite mokiniams kylančius sunkumus. Kaip padėtumėte mokiniams ištaisyti klaidas? Kokiomis užduotimis lavintumėte šių mokinių sakinių siejimo gebėjimus?

Literatūra

Alaunienė Z. Sakinių siejimo priemonių apžvalga. Iš: *Sakinių siejimas ir mokinių kalba*. Vilnius, 1978.

Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002, p. 170–180.

Mokymo priemonių komplektai.

7. PASAKOJIMO MOKYMAS PRADINĖSE KLASĖSE

1. Pasakojimo samprata, struktūra, svarbiausi jo mokymo metodikos klausimai. Sąsaja su kitomis kalbos ugdymo temomis (pvz.: aprašymo, samprotavimo, veiksmažodžio mokymu).
2. Pasakojimo sandaros aiškinimas pradinių klasių mokiniams: vadovėliuose ir pratybose siūlomos darbo eigos komentavimas.
3. Parinkti pradinių klasių mokiniams įdomų, aktualų, suprantamą pasakojimą iš vaikų literatūros.
4. Remdamiesi pasirinktu mokymo priemonių komplektu parašykite pasakojimo pamokos planą.
5. Kūrybinė užduotis: sukurkite meninio, publicistinio ir mokslinio stiliaus pasakojimą viena pasirinkta tema. Apmąstykite, kuo ski-

riasi meninio ir nemeningo teksto kūrimas. Kaip šių tekstų skirtumus padėtų suprasti pradinių klasių mokiniams?

Literatūra

Alaunienė Z. Pasakojamojo teksto mokymo metodika: tradicija ir naujovės. Iš: *Tekstas ir potekstė*. Mokslinės konferencijos tezės. Sud. N. Merkienė, K. Župerka. Šiauliai, 1994, p. 4–6.

Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002, p. 81–89.

Sirtautas V., Sirtautas V. V., Sirtautienė J. *Teksto paslaptys*. Vilnius, 1995, p. 56–74.

Mokymo priemonių komplektai.

8. APRAŠYMO MOKYMAS PRADINĖSE KLASĖSE

1. Aprašymo sandara, kalbos ypatybės, mokymas pradinėje mokykloje. (Aprašymas pagal paveikslą, iš patirties, išgalvoti aprašymai.)
2. Aprašymo motyvacija, jo funkcijų aiškinimas pradinių klasių mokiniams. Aprašymo mokymo sąsaja su kitomis kalbos ugdymo temomis. Pateikite pavyzdžių iš mokymo priemonių.
3. Parašykite aprašymo pamokos planą. Paruoškite reikalingas vaizdines priemones, dalijamąją medžiagą.
4. Išanalizuokite pradinių klasių mokinio sukurtą sakytinį arba rašytinį aprašymą. Pasiruoškite 5–6 analizę apibendrinančias tezes. Pakomentuokite aprašymo kūrimo aplinkybes, mokiniams kylančius sunkumus.
5. Kūrybinė užduotis: sukurkite aprašymą, kuriame teigiamas arba neigiamas Jūsų požiūris į aprašomą objektą būtų išreikštas netiesiogiai. Pabraukite požiūrį atskleidžiančius žodžius.

Literatūra

Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002, p. 90–104.

Sirtautas V., Sirtautas V. V., Sirtautienė J. *Teksto paslaptys*. Vilnius, 1995, p. 75–100.

Mokymo priemonių komplektai.

9. SAMPROTAVIMO MOKYMAS PRADINĖSE KLASĖSE

1. Samprotavimo samprata, sandara, kalbos ypatybės. Parinkite pradinių klasių mokiniams įdomų samprotavimo pavyzdį iš vaikų literatūros.
2. Remdamiesi mokymo priemonėmis apibūdinkite samprotavimo mokymą pradinėse klasėse. Pateikite užduočių pavyzdžių.
3. Išanalizuokite IV klasės mokinio samprotavimą. Pasiruoškite 3–5 analizę apibendrinančias tezes. Pakomentuokite samprotavimo aplinkybes, mokiniui kilusius sunkumus.
4. Grupinis darbas: kaip Jūs skatintumėte pradinių klasių mokinius samprotauti? Kokias temas siūlytumėte, kokias klasės gyvenimo situacijas išnaudotumėte? Suplanuokite samprotavimo mokymui skirtą pamoką ar jos dalį.

Literatūra

Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002, p. 105–141.

Nauckūnaitė Z. *Iškalbos mokymas*. Kaunas, 1998, p. 70–77

Sirtautas V., Sirtautas V. V., Sirtautienė J. *Teksto paslaptys*. Vilnius, 1995, p. 100–111.

Mokymo priemonių komplektai.

10. PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ STILIAUS UGDYMAS. TEKSTO KŪRIMAS IR REPRODUKCIJA PRADINĖSE KLASĖSE

1. Apžvelkite funkcinius stilius ir stilingos kalbos reikalavimus pateikdami savų pavyzdžių. Kokių stilių tekstai pateikiami pradinių klasių mokinių gimtosios kalbos mokymo priemonėse? Pateikite pavyzdžių.
2. Ką vadiname produkuotu ir reprodukuotu tekstu? Kokiomis užduotimis pradinių klasių mokiniai skatinami kurti (prisiminti) tekstą? Pateikite užduočių pavyzdžių iš mokymo priemonių. Pasiruoškite pakomentuoti kiekvienos užduoties tikslus, kūrybos ir reprodukcijos santykį jose.
3. Kūrybinių ir reprodukcinių užduočių reikšmė pradinių klasių mokinių kalbos ugdyme. Teiginius pagrįskite pedagogų ir psichologų mintimis (pvz.: G. Butkienės, A. Kepalaitės).
4. Grupinis darbas: kalbos trūkumų taisymo pratybos. Pateiktas studentų ir pradinių klasių mokinių rašinių ištraukas pataisykite atsižvelgdami į stilingos kalbos reikalavimus. Įvardykite trūkumą.

Literatūra

Butkienė G., Kepalaitė A. Atmintis mokantis ir išmoktų dalykų perkėlimas į naujas situacijas. Iš: *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius, 1996, p. 139–152.

Butkienė G., Kepalaitė A. Kūrybingumo mokymasis. Iš: *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius, 1996, p. 183–196.

Lietuvių kalbos žinynas. Sud. P. Kniūkšta. Kaunas, 2007.

Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002, p. 22–24.

Pikčilingis J. *Lietuvių kalbos stilistika*. 1–2 dalis. Vilnius, 1974–1975.

Župerka K. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius, 1983, p. 78–111.

Mokymo priemonių komplektai.

11. RAŠINYS PRADINĖJE MOKYKLOJE

1. Rašinio samprata, paskirtis ugdant pradinių klasių mokinių kalbą.
2. Pagrįskite arba paneikite Z. Nauckūnaitės teiginį: „Rašymas – mąstymo forma.“
3. Perskaitykite J. Budzinskio „Rašinys pradinėje mokykloje“. Pakomentuokite siūlomus paruošiamuosius pratimus (įvardykite pratimų grupes, aptarkite jų paskirtį, metodines rekomendacijas).
4. Kaip pradinių klasių mokiniai mokomi redaguoti savo tekstą? Pasirinkite III–IV klasės mokinio tekstą ir jį redaguokite. Pakomentuokite taisymus. Kaip juos paaiškintumėte mokiniui?
5. Grupinis darbas: paruoškite rašinio pamokos (arba kelių pamokų) projektą „Įspūdžių rašinys ketvirtoje klasėje“. Numatykite gimtosios kalbos pamokų sąsajas su kitų mokomųjų dalykų pamokomis. Suplanuokite mokinių veiklą, paruoškite užduotis, klausimus.

Literatūra

Budzinskis J., Naujokaitis P. *Lietuvių kalbos dėstymas pradinėse klasėse*. I d., Kaunas, 1960, p. 90–157.

Budzinskis J. Rašinys pradinėje mokykloje. Iš: *Pradinio ugdymo patirtis Lietuvoje (1918–1940)*. Kaunas, 1990, p. 114–170.

Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002, p. 10–21, 24–29.

Plentaitė V., Marcelionienė E. Teksto redagavimo pradmenys. Iš: *Šaltinis*. IV klasės mokytojo knyga: metodinė knyga pradinio ugdymo specialybės studentams. Kaunas, 2008, p. 33–46.

Sirtautas V., Sirtautas V. V., Sirtautienė J. *Teksto paslaptys*. Vilnius, 1995, p. 112–113.

12. KŪRYBINĖS KALBOS UGDYMO UŽDUOTYS PRADINĖSE KLASĖSE

1. Kūrybinės kalbos ugdymo užduotys: samprata, paskirtis, įvairovė. Pateikite pavyzdžių iš vadovėlių ir pratybų sąsiuvinių. Pakomentuokite pasirinktų kūrybinių užduočių sąsają su pamokos tema, pamokos tikslais, pamokos medžiaga.
2. Kūrybinių kalbos ugdymo užduočių naudojimo ypatumai: žodinės kūrybos skatinimas, kūrybinių užduočių derinimas, vertinimas.
3. Pradinių klasių mokiniams siūlomos veiklos įvairovė kūrybinių kalbos ugdymo užduočių rinkiniuose. Pakomentuokite jus labiausiai sudominusias, originaliausias kūrybines užduotis.
4. Grupinis darbas: atlikite pasirinktą kūrybinę kalbos ugdymo užduotį (pvz., „Kuriame animacinio filmo pabaigą“). Apmąstykite pasiūlytą darbų seką, kilsius sunkumus. Kokios pagalbos, Jūsų manymu, gali prireikti šią užduotį atliekantiems pradinių klasių mokiniams? Sugalvokite kiek sudėtingesnį (kiek lengvesnį) šios kūrybinės užduoties variantą.

Literatūra

Chiss M., Micholet I., Ploquin F. *Išraiška ir kūryba*. Pratybų sąsiuvinis. 1–3 d. Vilnius, 1995.

Marcelionienė E. Plentaitė V. *Šaltinis*. II klasės mokytojo knyga: metodinė knyga pradinio ugdymo specialybės studentams. Kaunas, 2003, p. 55–84.

Rodaris Dž. *Fantazijos gramatika*. Kaunas, 2001.

Schoroškienė V. Dž. Rodario idėjos gimtosios kalbos pamokoms. *Žvirblių takas*, 2004, nr. 4, p. 26–30.

Schoroškienė V. *Kuriame pasaką. Kūrybinės kalbos ugdymo užduotys*. 1–2 d. Kaunas, 2003, 2004.

Schoroškienė V. Kūrybiniai teksto darbai pradinukams: nuo ko pradėti? *Žvirblių takas*, 2004, nr. 2, p. 22–24.

Mokymo priemonių komplektai.

13. NEGROŽINIO TEKSTO SKAITYMO MOKYMAS PRADINĖSE KLASĖSE

1. Nemeninių tekstų ypatumai, tokių tekstų skaitymo ir kūrimo motyvacija. Nemeninių tekstų įvairovė pradinių klasių mokinių vadovėliuose ir aplinkoje. Mokymas naudotis vadovėliu.
2. Remdamiesi mokinių darbų analize apibūdinkite pradinių klasių mokiniams kylančius nemeninio teksto skaitymo sunkumus. (Pastaba: seminare analizuojami mokinių darbai iš studentų atliktų teksto suvokimo tyrimų.)
3. Grupinis darbas: išanalizuokite skaitymo gebėjimų tyrimo užduočių pavyzdžius ir numatykite 3–5 užduočių derinį, skirtą ugdyti pradinių klasių mokinių:
 - gebėjimą naudotis informacijos šaltiniais,
 - gebėjimą skaityti dalykinį tekstą,
 - gebėjimą kurti dalykinį tekstą.
4. Kūrybinė užduotis: parašykite mokomąjį tekstą pasirinkta tema pradinių klasių mokiniams (pvz.: „Planas ir jo užrašymo tvarka“, „Atpasakojimas“, „Aprašymas“).

Literatūra

Budzinskis J., Naujokaitis P. *Lietuvių kalbos dėstymas pradinėse klasėse*. I d. Kaunas, 1960, p. 135–157.

Budzinskis J., Martynaitis J., Naujokaitis P. *Lietuvių kalbos dėstymas pradinėse klasėse*. 2 d. Kaunas, 1963, p. 128–165.

Marcelionienė E. Dalykinio teksto skaitymo problemos I–IV klasėse. *Žvirblių takas*, 2009, nr. 6, p. 30–34.

Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002, p. 39–54.

Schoroškienė V. Dalykinis tekstas pradinėse klasėse: darbo gairės. *Žvirblių takas*, 2009, nr. 6, p. 34–39.

Skaitymo gebėjimus tikrinančių užduočių pavyzdžiai. Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas. Vilnius, 2008.

Plentaitė V. Marcelionienė E. Mokymasis naudotis informaciniais šaltiniais. *Šaltinėlis*. II klasės mokytojo knyga. Kaunas, 2003, p. 38–44, 84–93.

Mokymo priemonių komplektai.

14. EILĖRAŠČIO SKAITYMAS GIMTOSIOS KALBOS PAMOKOSE

1. Remdamiesi R. Tūtlytės (1996) mintimis paruoškite pradinei mokyklai pritaikytą eilėraščio skaitymo planą. Pasiruoškite jį pakomentuoti.
2. Kokiomis užduotimis pradinių klasių mokiniams padedama suprasti eiliuotos kalbos požymius? Pateikite užduočių pavyzdžių iš mokymo priemonių.
3. Su kokiomis kalbos ugdymo temomis siejamas eilėraščio skaitymas? Kokia veikla tokiose pamokose dažniausiai mokiniams siūloma? Pateikite pavyzdžių iš įvairių mokymo priemonių.
4. Iš III arba IV klasės vadovėlių pasirinkite eilėrašį ir parašykite jo skaitymui skirtos pamokos planą. Su kokiomis teksto mokymo temomis šio kūrinio skaitymą sietumėte? Pasiruoškite pamokos planą pakomentuoti.
5. Diskusijai. Ar visa, kas eiliuota, yra poezija? (Remkitės įvairių autorių mintimis, pateikite pavyzdžių.)

Literatūra

Daujotytė V. Poetinio teksto teleologija. Iš: *Tekstas ir kūrinys*. Vilnius, 1998, p. 107–118.

Matulaitienė S. *Poezijos gramatika*. Vilnius, 2000.

Ruškys A. Poetinio kūrinio suvokimo pradinėse klasėse ypatumai. *Žvirblių takas*, 2006, nr. 2, p. 21–25.

Tūtlytė R. *Eilėraščio skaitymas*. Vilnius, 1996.

Tūtlytė R. Poezija mokyklai. *Žvirblių takas*, 2000, 5 (33), p. 8–12.

Marcelionienė E., Plentaitė V. *Poezijos skaitymas*. III klasės mokytojo knyga: metodinė knyga pradinio ugdymo specialybės studentams. Kaunas, 2007, p. 35–59.

Mokymo priemonių komplektai.

15. GROŽINIO PROZOS IR DRAMOS KŪRINIO SKAITYMAS GIMTOSIOS KALBOS PAMOKOSE

1. Remdamiesi pradinei mokyklai pritaikytu eilėraščio skaitymo planu paruoškite prozos arba dramos kūrinio skaitymo pradinėse klasėse planą. Pasiruoškite jį pakomentuoti. Remkitės įvairių autorių mintimis.
2. Grupinis darbas: Pasirinkite III arba IV klasės mokinių gimtosios kalbos vadovėliuose pateiktą prozos arba dramos tekstą ir parašykite jo skaitymo pamokos projektą. Apmąstykite, kaip tekstas bus skaitomas, kokie kūrinio momentai ir kaip bus aptariami, su kokia teksto mokymo tema (temomis) siesite pasirinkto kūrinio skaitymą. Numatykite mokinių veiklą, klausimų seką, su pasirinkto teksto skaitymu sietiną kūrybinę užduotį.

Literatūra

Marcelionienė E., Plentaitė V. Prozos kūrinio skaitymas. Iš: *Šaltinis*. III klasės mokytojo knyga: metodinė knyga pradinio ugdymo specialybės studentams. Kaunas, 2007, p. 13–35.

Mokymo priemonių komplektai.

16. ŠIUOLAIKINIŲ TECHNOLOGIJŲ ĮTAKA GIMTOSIOS KALBOS UGDYMU

(Seminaro tema gali būti keičiama atsižvelgiant į teksto mokymo aktualijas pedagoginėje spaudoje)

1. Kaip apibūdintumėte šiuolaikinių komunikacinių ir informacinių technologijų (pvz., televizijos, kompiuterio, interneto) įtaką pradinėms klasių mokiniams? Remdamiesi pedagogine spauda pakomentuokite, kaip šis reiškinys koreguoja gimtosios kalbos ugdymą (turinį, dėstymo būdus).
2. Grupinis darbas „Animacinių filmų teismas“. Pasirinkite kaltintojo arba gynėjo vaidmenį ir remdamiesi pasirinktų animacinių filmų analize paruoškite tezes bei jas iliustruojančią vaizdinę medžiagą.

Literatūra

Ruseckienė L. *Literatūros pedagogikos studijos*. Vilnius, 2001, p. 14–15.

Ruseckienė L. *Literatūros pedagogikos klausimai*. Vilnius, 2004, p. 8–12.

Petty G. *Šiuolaikinis mokymas*. Vilnius, 2007, p. 454–473.

Pedagoginė spauda (pvz.: „Žvirblių takas“, „Gimtasis žodis“), naujausi leidiniai apie kalbos ugdymą pradinėse klasėse.

SAVARANKIŠKO DARBO UŽDUOTYS

1 užduotis

SAKYTINIO IR RAŠYBINIO PASAKOJIMO ANALIZĖ

Tikslas – palyginti sakinį ir rašytinį II, III arba IV klasės mokinio pasakojimą.

Darbo gairės:

- Apmąstykite, kada ir kaip užduotį pasirinktam mokiniui pateiksite. Kokios aplinkybės gali turėti įtakos mokiniui kuriamam tekstui? (Ko Jūs pasirinktas mokinys jau mokėsi? Kokia mokinio patirtis? Kokias panašias užduotis mokinys jau yra daręs?) Kokios pagalbos mokiniui gali prireikti? Numatykite tikslią darbo eigą, reikalingas priemones. Remkitės pedagogine spauda, pasitarkite su klasės mokytoju arba mokinio tėvais.
- Stebėkite pasakojančio žodžiu ir pasakojimą rašančio mokinio elgesį ir jį pasižymėkite savo užrašuose (pvz., kurioje pasakojimo vietoje daromos pauzės, kada ir kokių mokiniui kyla klausimų, kada ir kokios mokiniui prireikia suaugusiojo pagalbos).
- Pasižymėkite informaciją, kuri gali padėti tekstus analizuoti, lyginti. Pvz.: darbo aplinkybes, mokinio nuotaiką, darbingumą, mokytojo ar tėvų komentarus, pateiktą informaciją. Užsirašykite savo mintis, kilusias stebint mokinio elgesį.
- Numatykite pasakojimų analizės kriterijus ir išanalizuokite sakinį ir rašytinį pasakojimą. Palyginkite juos.
- Aprašykite atliktą darbą. Apmąstykite teksto, kuriame pristatysite savo darbo rezultatus, struktūrą, naudokite teksto struktūrą ir reikšmingiausias mintis pabrėžiančias priemones (pvz., skirtingą šriftą, paryškinius). Prieduose pateikite mokinio sukurtus pasakojimus, stebėjimo protokolus (jei juos naudojote).

Reikalavimai:

- Apimtis iki 5 puslapių.
- Nurodykite, kokia literatūra naudojotės.
- Rašto darbų reikalavimai (pvz.: antraštinio lapo, turinio, šrifto, literatūros sąrašo sudarymo tvarka) nurodyti J. Paulionytės leidinyje „Studijų darbų metodinės rekomendacijos“ (2005).

Vertinimas:

- Atlikto darbo turinys. (Ar darbo turinys atitinka užduotį? Ar nėra dalykinių klaidų? Ar daromos pagrįstos išvados? Ar mintys argumentuojamos? Ar remiamasi stebėjimu, mokinių darbų analize, analizuota literatūra? Ar remiamasi patikimais šaltiniais?)
- Atlikto darbo rezultatų pateikimas (Ar darbo struktūra aiški, logiška? Ar tekstas nuoseklus, aiškus? Ar nėra rašybos, skyrybos, korektūros klaidų? Ar korektiškai remiamasi kitų autorių mintimis? Ar laikomasi kitų darbo apipavidalinimo reikalavimų?)

2 užduotis

KŪRYBINĖ KALBOS UGDYMO UŽDUOTIS PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIAMS

Tikslas – apibūdinti kūrybinių užduočių naudojimo pradinių klasių mokinių kalbos ugdymo pamokose pranašumus ir trūkumus.

Darbo gairės:

- Sugalvokite kūrybinę kalbos ugdymo užduotį pasirinktos klasės mokiniams. Apmąstykite ir aprašydami pagrįskite užduoties aktualumą (remkitės vieningo kalbos ugdymo idėja, naujosiomis Bendrosiomis programomis ir standartais (2008), pedagogine spauda ir mokinių patirtimi).
- Parašykite pamokos planą (numatykite darbo etapus, reikalingas priemones, mokytojo ir mokinių veiklą, pagalbą mokiniams).
- Parenkite pamoką (gali būti 1–2 lietuvių kalbos pamokos. Jei lietuvių kalba siejama su kitų dalykų pamokomis, paaiškinkite sąsajas.)
- Aprašykite pamokos (pamokų) eigą, mokinių elgesį, kilusius sunkumus.
- Išanalizuokite kūrybinius mokinių darbus. (Kaip mokiniams sekėsi atlikti kūrybines kalbos ugdymo užduotis? Kurie mokiniai užduotis atliko puikiai ir labai gerai? Kuriems užduotis atlikti nesisekė? Kas daugeliui klasės mokinių kelia sunkumų? Kas yra lengva?)
- Apmąstykite savo ir mokinių darbą, rezultatus:
 - Kas man pavyko? Kas nepavyko?
 - Kas buvo mokiniams per lengva (per sunku)? Iš ko apie tai sprendžiau?
 - Ką daryčiau kitaip? Kodėl?
- Apibendrinkite (įvardykite kūrybinių kalbos ugdymo užduočių naudojimo pranašumus ir trūkumus).

Reikalavimai:

- Aprašykite visus darbo etapus.

- Prieduose pateikite mokinių sukurtus tekstus (rašytinių tekstų originalus arba kopijas, sakytinių tekstų garso įrašus ir jų išrašus).
- Nurodykite, kokia literatūra naudojotės.
- Kiti reikalavimai rašto darbams nurodyti J. Paulionytės leidinyje „Studijų darbų metodinės rekomendacijos“ (2005).

Vertinimas:

- Atlikto darbo turinys. (Ar parinkta tinkama kūrybinė užduotis? Ar numatytos tinkamos pagalbinės užduotys, motyvuota mokytojo ir mokinių veikla? Ar remiamasi vieningo kalbos ugdymo idėja, švietimą reglamentuojančiais dokumentais, pedagogine spauda? Ar remiamasi stebėjimu, mokinių darbų analize, analizuota literatūra?)
- Atlikto darbo rezultatų pateikimas. (Ar darbo struktūra aiški, logiška? Ar tekstas nuoseklus, aiškus, tvarkingas? Ar nėra rašybos, skyrybos, korektūros klaidų? Ar korektiškai remiamasi kitų autorių mintimis? Ar nurodyta naudota literatūra? Ar prieduose pateikti kūrybiniai mokinių darbai, pamokai reikalinga dalijamoji medžiaga? Ar laikomasi kitų darbo apipavidalinimo reikalavimų?)

3 užduotis

PASIRINKTOS DIDAKTINĖS KALBOS UGDYMO PROBLEMOS ANALIZĖ

Referatas ir pamokos planas pasirinkta tema

Tikslas – išanalizuoti pasirinktą didaktinę kalbos ugdymo pradinėse klasėse problemą ir ją pristatyti grupės draugams.

Darbo gairės:

- Peržiūrėkite naujausią pedagoginę spaudą (pvz., paskutinių 3–5 metų periodinius leidinius mokytojams „Žvirblių takas“, „Gimtasis žodis“, konferencijų medžiagą) ir pasirinkite vieną Jus sudominusią didaktinę kalbos ugdymo problemą. (Pastaba: tema turi būti susijusi su teksto mokymo klausimais (žr. programą šio leidinio pradžioje).
- Parašykite referatą apie pasirinktą kalbos ugdymo problemą.
Pvz.:
 - „Kalbos ugdymo(si) pasiekimų vertinimas“,
 - „Mokėjimo mokyti kompetencijos ugdymas kalbos ugdymo pamokose“,
 - „Mokymasis naudotis informacijos šaltiniais“,
 - „Mokymas(is) naudotis vadovėliu ... klasėje“,
 - „Kompiuterinės mokymo priemonės kalbos ugdymo pamokose“,
 - „Gabiųjų mokinių kalbos ugdymas“.
- Parašykite pamokos planą pasirinkta tema. (Pasinaudokite referato medžiaga.)
- Pasiruošti pasirinktą didaktinę problemą pristatyti grupės draugams.

Reikalavimai:

- Referato apimtis iki 5 lapų.
- Referate būtina aptarti pasirinktos didaktinės problemos aktualumą, remtis skaityta literatūra, ją tiksliai nurodyti literatūros

sąrašė. Kiti reikalavimai rašto darbams (pvz.: antraštinio lapo, turinio, šrifto, literatūros sąrašo sudarymo tvarka) nurodyti J. Paulionytės leidinyje „Studijų darbų metodinės rekomendacijos“ (2005).

- Pamokos plane būtina nurodyti klasę, pamokos temą, tikslą (-us), reikalingas priemones, pamokos eigą, naudotą literatūrą. (Jei pamokoje planuojama naudoti dalijamąją medžiagą, ji pridėti.)
- Pristatymo trukmė apie 10 min. Rekomenduojama naudoti skaidres arba dalijamąją medžiagą.

Vertinimas:

- Darbo turinys. (Ar darbo turinys atitinka užduotį? Ar nėra dalykinių klaidų? Ar mintys argumentuojamos? Ar remiamasi skirtingų autorių mintimis (ar jų nuomonė lyginama, apibendrinama)? Ar remiamasi patikimais šaltiniais?)
- Darbo apipavidalinimas. (Ar teksto struktūra aiški, logiška? Ar tekstas tvarkingas, nuoseklus, aiškus? Ar nėra rašybos, skyrybos, korektūros klaidų? Ar korektiškai remiamasi kitų autorių mintimis? Ar laikomasi kitų darbo apipavidalinimo reikalavimų?)

LITERATŪRA

1. Alaunienė Z. Pasakojamojo teksto mokymo metodika: tradicija ir naujovės. Iš: *Tekstas ir potekstė*. Mokslinės konferencijos tezės. Sud. N. Merkienė, K. Župerka. Šiauliai, 1994, p. 4–6.
2. Alaunienė Z. *Sakinių siejimas ir mokinių kalba*. Vilnius, 1978.
3. Bartas R. *Teksto malonumas*. Vilnius, 1991.
4. Budzinskis J., Naujokaitis P. *Lietuvių kalbos dėstymas pradinėse klasėse*. I d. Kaunas, 1960.
5. Budzinskis J., Martynaitis J., Naujokaitis P. *Lietuvių kalbos dėstymas pradinėse klasėse*. 2 d. Kaunas, 1963.
6. Budzinskis J. Rašiny s pradinėje mokykloje. Iš: *Pradinio ugdymo patirtis Lietuvoje (1918–1940)*. Kaunas, 1990.
7. Buitkienė J. Dar kartą apie diskursą ir koherenciją. *Žmogus ir žodis*, 2005, nr. 1, p. 5–8.
8. Butkienė G., Kepalaitė A. *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius, 1996.
9. Chiss M., Micholet I., Ploquin F. *Išraiška ir kūryba*. Pratybų sąsiuvinis. 1–3 d. Vilnius, 1995.
10. Čepaitienė G. *Kalbos etiketas ir mokykla*. Šiauliai, 1996.
11. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 1972.
12. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius, 2000.
13. Daujotytė V. Kalbinkime, kalbėkimės. *Žvirblių takas*, 2000, nr. 1, p. 14–18.
14. Daujotytė V. *Literatūros filosofija: vadovėlis*. Vilnius, 2001.
15. Daujotytė V. *Lyrikos teorijos pradmenys*. Vilnius, 1994.
16. Daujotytė V. *Tekstas ir kūrinys*. Vilnius, 1998.
17. Grakauskaitė-Karkockienė D. *Kur dingsta kodėlčiukai?* Kūrybiškumo ugdymo pagrindai. Vilnius, 2006.
18. Hawthorn J. *Moderniosios literatūros teorijos žiny nas*. Vilnius, 1998.
19. Jovaiša L. *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius, 2007.

20. Kučinskaitė A. *Lietuvių kalbos etiketas*. Vilnius, 1990.
21. Labutis V. Dėl tekstų skirstymo ir apibūdinimo. Iš: *Meniniai ir komunikaciniai tekstai*. Mokslinės konferencijos tezės. 1997 m. lapkričio 12–13 d. Šiauliai, 1997, p. 33–34.
22. *Lietuvių kalba ir jos ugdymo metodika. Programa pradinio ugdymo specialybės studentams*. Programą rengė E. Marcelionienė, V. Plentaitė, V. Salienė. Vilnius, 1998.
23. *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Parengė K. Morkūnas. Vilnius, 1999.
24. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos*. Vilnius, 1997.
25. *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos pradinio ugdymo bendroji programa*. Vilnius, 2008.
26. *Lietuvių kalbos žinynas*. Autoriai: B. Dobrovolskis, P. Kniūkšta, A. Kučinskaitė ir kt. Kaunas, 2007.
27. Linkevičienė N., Vilkienė L. Dar kartą sintaksinės pilnaties ir pastraipos santykių klausimu. *Žmogus ir žodis*, 2005, nr. 1, p. 13–16.
28. Maingueneau D. *Literatūros kūrinio kontekstas. Sakymas, rašytojas, visuomenė*. Vilnius, 1998.
29. Marcelionienė E. *Šaltinėlis*. I klasės mokytojo knyga. Kaunas, 1992.
30. Marcelionienė E. *Šaltinėlis*. I klasės mokytojo knyga. Kaunas, 1997.
31. Marcelionienė E. *Šaltinėlis*. I klasės mokytojo knyga. Kaunas, 2003.
32. Marcelionienė E., Plentaitė V. *Šaltinis*. III klasės mokytojo knyga: metodinė knyga pradinio ugdymo specialybės studentams. Kaunas, 2007.
33. Marcelionienė E., Plentaitė V. *Nuo raidės iki teksto: diktantai, atpasakojimai, rašiniai I–II klasei*. Kaunas, 2009.
34. Martinaitis M. Vieningasis kalbos ugdymas. Iš: *Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. Projektai*. Vilnius, 1994, p. 467–472.
35. Martinaitis M. Vaikų tautosaka ir vaikų kalbos rišlumo ugdymas. *Žvirblių takas*, 2000, nr. 2, p. 14–20.
36. Matulaitienė S. *Poezijos gramatika*. Vilnius, 2000.
37. Misevičius V. *Danukas Dunduliukas*. Vilnius, 1989.

38. Nauckūnaitė Z. *Iškalbos mokymas*. Kaunas, 1998.
39. Nauckūnaitė Z. *Teksto komponavimas: rašymo procesas ir tekstų tipai*. Vilnius, 2002.
40. Paulionytė J. *Studijų darbų metodinės rekomendacijos*. Vilnius, 2005.
41. Petty G. *Šiuolaikinis mokymas*. Vilnius, 2007.
42. Piaget J. *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius, 2002.
43. Pikčilingis J. Kad pastraipa būtų stilinga. *Tarybinė mokykla*, 1987, nr. 2.
44. Pikčilingis J. *Lietuvių kalbos stilistika*. 1–2 d. Vilnius, 1974–1975.
45. Plentaitė V. Ar gyva integravimo idėja? *Žvirblių takas*, 2000, nr. 5, p. 2–7.
46. Plentaitė V., Marcelionienė E. *Lietuvių kalba pradžios mokykloje*. Kaunas, 1997.
47. Plentaitė V., Marcelionienė E. Lietuvių kalbos ugdymo gairės I–IV klasei. *Žvirblių takas*, 2001, nr. 3–4.
48. Plentaitė V., Marcelionienė E. *Nuo raidės iki teksto: diktantai, atpasakojimai, rašiniai III–IV klasei*. Kaunas, 2009.
49. Plentaitė V., Marcelionienė E. *Šaltinėlis*. II klasės mokytojo knyga: metodinė knyga pradinio ugdymo specialybės studentams. Kaunas, 2003.
50. Plentaitė V., Marcelionienė E. *Šaltinis*. IV klasės mokytojo knyga: metodinė knyga pradinio ugdymo specialybės studentams. Kaunas, 2008.
51. Poškienė A. *Kas yra diskursas*. Mokomoji knyga. Kaunas, 2004.
52. *Psichologijos žodynas*. Red. R. Augis ir kt. Vilnius, 1993.
53. Rasimavičius A. Dėl teksto sandaros. Iš: *Lietuvių kalba mokykloje*. I knyga. Kaunas, 1983.
54. Ricoeur P. *Interpretacijos teorija. Diskursas ir reikšmės perteklius*. Vilnius, 2000, p. 37–56.
55. Rimkutė E. *Mąstymas ir kalba*. Vilnius, 2007.
56. Rodaris Dž. *Fantazijos gramatika*. Kaunas, 2001.
57. Ruseckienė L. *Literatūros pedagogikos studijos*. Vilnius, 2001, p. 14–15.
58. Ruseckienė L. *Literatūros pedagogikos klausimai*. Vilnius, 2004, p. 8–12.
59. Ruškys A. Poetinio kūrinio suvokimo pradinėse klasėse ypatumai. *Žvirblių takas*, 2006, nr. 2, p. 21–25.

60. Salienė V. Gimtosios kalbos ugdymo didaktika : integruoto mokymo galimybės. *Pedagogika*, 2004, t. 70, p. 181–186.
61. Salienė V., Nauckūnaitė Z. *Bendrieji lietuvių kalbos didaktikos klausimai*. 2 d. 2007.
62. Sauka D. *Lietuvių tautosaka*. Vilnius, 1982.
63. Schoroškienė V. Dalykinis tekstas pradinėse klasėse: darbo gairės. *Žvirblių takas*, 2009, nr. 6, p. 34–39.
64. Schoroškienė V. Dž. Rodario idėjos gimtosios kalbos pamokoms. *Žvirblių takas*, 2004, nr. 4, p. 26–30.
65. Schoroškienė V. *Kuriame pasaką. Kūrybinės kalbos ugdymo užduotys*. 1–2 d. Kaunas, 2003–2004.
66. Schoroškienė V. Kūrybiniai teksto darbai pradinukams: nuo ko pradėti? *Žvirblių takas*, 2004, nr. 2, p. 22–24.
67. Sirtautas V. Bendrieji teksto teorijos klausimai. Iš: *Meniniai ir komunikaciniai tekstai*. Mokslinės konferencijos tezės. 1997 m. lapkričio 12–13 d. Šiauliai, 1997, p. 46–49.
68. Sirtautas V., Grenda Č. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius, 1988.
69. Sirtautas V., Petkevičienė R., Grenda Č. *Rinktiniai kalbotyros straipsniai*. Šiauliai, 2001.
70. Sirtautas V., Sirtautas V. V. *Kalbotyros įvadas. Sistemingumas. Raštas. Kalbos ir jų raida*. Šiauliai, 1995.
71. Sirtautas V., Sirtautas V. V., Sirtautienė J. *Teksto paslaptys*. Vilnius, 1995.
72. *Skaitymo gebėjimus tikrinančių užduočių pavyzdžiai*. Tarptautinis skaitymo gebėjimų tyrimas. Vilnius, 2008.
73. Šiaurienė A. *Rašiniai ir atpasakojimai I–IV klasei*. Kaunas, 1995.
74. Šoblinskas A. *Lietuvių kalbos didaktika*. Vilnius, 1987.
75. *Tarptautinio skaitymo gebėjimų tyrimo PIRLS 2006 ataskaita*. Reng. A. Elijio. Nacionalinis egzaminų centras, Vilnius, 2007.
76. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Sud. V. Vaitkevičiūtė. Vilnius, 2001.
77. *Teksto analizė mokykloje*. Straipsnių rinkinys. Vilnius, 1998.
78. Tūtlytė R. *Eilėraščio skaitymas*. Vilnius, 1996.

79. Tūtlytė R. Poezija mokyklai. *Žvirblių takas*, 2000, nr. 5 (33), p. 8–12.
80. Vaivadienė V. Tradicinė ir modernioji proza. *Dialogas*, 2003 m. vasario 7 d., p. 10.
81. Vasiliauskas M. *Lietuvių kalbos metodika*. Kaunas, 1949.
82. Viliūnas G. Nuo ko pradėti? Iš: *Teksto analizė mokykloje*. Vilnius, 1998, p. 8–24.
83. Zaborskaitė V. *Literatūros mokslo įvadas*. Vilnius, 1982.
84. Župerka K. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius, 1983.
85. Галперин И. Р. Грамматические категории текста. *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка*. Т. 36. 1977, № 6, с. 522–532.
86. Каменская О. Л. *Текст и коммуникация*. Москва, 1990.
87. *Методика развития речи на уроках русского языка*. Москва, 1980, с. 187–222.
88. Норман Б. Ю. *Теория языка. Вводный курс*. Учебное пособие. Москва, 2004.
89. *Реч. Реч. Реч.* Книга для учителя. Под ред. Т. А. Ладиженской. Москва, 1990.
90. *Реч.* Методические указания и материалы для студентов факультета педагогики и методики начального обучения. Сост. М. Р. Львов, Москва, 1984.
91. *Характеристика связной речи старших дошкольников и первоклассников*. Сборник научных трудов. Под ред. Т. А. Ладыженской. Москва, 1980.

Sc59

Vaiva Schoroškienė

Lietuvių kalba ir vaiko kompetencijų ugdymas: tekstas: metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2010. 78 p.

ISBN 978-9955-20-545-6

Metodinė priemonė skirta edukologijos (pradinio ugdymo) specialybės studentams, studijuojantiems kursą „Lietuvių kalba ir vaiko kompetencijų ugdymas: tekstas“. Leidinyje pateikiama šio kurso studijoms aktualiausia medžiaga: programa, pagrindinių paskaitų tezės ir dalijamoji medžiaga, pratybų užduotys ir literatūra, savarankiškų darbų užduotys, svarbiausios literatūros sąrašas.

UDK 808.82(072)

Redagavo *Danguolė Kopūstienė*

Maketavo *Laura Barisienė*

Viršelio autorė *Dalia Raicevičiūtė*

SL 605. 5 sp. l. Tir. 150 egz. Užsak. Nr. 10-081

Išleido ir spausdino VPU leidykla, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius

Tel. +370 5 23593, el. p. spaustuve@vpu.lt

www.leidykla.vpu.lt